

ואלה תולדות : גילויא בן - יהודה
שורה משל
לקט ארכיוני
מס. 1
יחזקאל קונפינא

הסוכנות היהודית לא"י, מחלקת-העליה
Jewish Agency for Palestine, Immigration Department
משרד א"י מרכזי, ורשה ~~Palastine Office Warsaw~~
תעודת-עליה
PALESTINE IMMIGRANT CERTIFICATE
No. 1264/34
סוג B
Category 3
השם Ludwig Marschall
Name
תאריך
Palastine Amt
Palastine Amt
Palastine Amt

תעודת העליה של ג'ורא בן יהודה 1934

שרה אשל ואחיה ברתובות

יחזקאל בְּהַרִי בּוֹלְגְרִיהַ

הימנתי הוצאו מחברה (קריאטיביות) מס' 1 - קצת משהו
(סוף-מאה)

השנה התחלנו במבצע "וספרת לבניך": הקלטה
ובכתוב קורות חייהם של ותיקים עד (בערך) סוף
השנה הראשונה בקיבוץ.
בחובות זו מופיעים קטעים מתוך 3 אוטוביוגרפיות
כאלה: 1. גיורא בן-יהודה
2. שרה אשל
3. יחזקאל קונפניו

ואלה תולדות

גיורא בן-יהודה

נולדתי ב- 1917 בהיילברוק בדרום גרמניה. ב- 1925 היו בעיר כ-900
יהודים, מתוך אוכלוסייה כללית של כ- 75,000 חושבים. בעניין לציין,
שהאוכלוסייה היהודית הייתה מפורזת בכפרים ומסביב לעיר: בעשרות כפרים.
היו להם מזקים חקלאיים קטנים: גידלו עצי פרי, פרות, פיטמו אווזים
(מקצוע "יהודי") ועסקו גם במסחר. קהילות אלה היו קטנות - בגודל של
5 - 10 משפחות, שחיו בסביבה במחך דורות.

ביחננו היה ליברלי מאוד. מצד אמי - המספחה הייתה חילונית, אך לא
מתבוללת. אף פעם לא הסתירו את יהדותם - אך גם לא הפגינו אותה. דודי היה
עורך דין ופעיל מאוד במפלגה הסוציאליסטית. בכלל, האגף של אמי היה פעיל
מאד בתחום הפוליטי. היה במשפחתנו אפילו שר אחד - סוציאליסט. הדוד, עורך
הדין, עסק בהגנה משפטית על פשוטי העם. הוא נפטר מסבך ב- 1932. אמי
אמרה, "שהיה לו מזל" שמת לפני עליית היטלר לשלטון - אחרת גורלו היה מר.
הדודה נשלחה למחנה ריכוז ולא חבה ממנו.

בביחננו לא זמרנו על כשרות. בבית הכנסת ביקרנו רק בחגים - אך ציינו
את כל החגים בבית. אמי שיחפה את עצמה בכל זאת, לא בגלל שהשחנעה בכך,
אלא בגלל התחשבות בסבים. הם היו יהודים גאים, אך לפי ההגדרה: "אזרחי
גרמניה, בני דת משה".

אבי לחם במלחמת העולם הראשונה בחזית המזרחית ועם סיום המלחמה שרת
כשנה בצבא הכיבוש הגרמני בעיירה ברדיצ'ב ברוסיה. שם כהן כמפקד האזרחי
מטעם הצבא. פה לראשונה נפגש ממש עם "יהודי המזרח". זאת הייתה בחבילו
חווייה גדולה מאד והרבה לספר על כך. אני חושב, יתקופה זו השפיעה עליו
בכיוון הציונות....

יש לי רק אח אחד, בוגר ממני ב- 4 שנים. יחסינו עם הורינו היו
מצוינים. אבי היה טוחר ועסק קצת בחקלאות ומקלות הליכה. מפעל
זה ירש מאביו. אמי עזרה לו בחנות, אך נוסף לזה עסקה הרבה בספורט -
בעיקר בסנים. ספורט זה היה יוקרתי ויקר, אך כחוסד קלוב הסנים בעיירה
לא נתנו ליהודים להצטרף. היהודים, שביניהם היו חקנים טובים (כולל אמי)
הקימו לעצמם קלוב שנים שהיה יפה מזה של הגויים.

היחסים עם הגויים, בכלל, היו פתוחים ופשוטים (חוץ מהמקרה של הטנים). אינני זוכר מקרים של אפליה בחיי יום-יום עד 1933 (שנת עליית הנאצים לשלטון). לא הסתגרנו במיסגרת יהודית בלעדית... רוב היהודים עסקו במסחר ובמקצועות "חופשיים". היו רופאים, יופאי, שנייט ועורכי דין; היו אפילו כמה תעשיינים ועובדי בנק בכירים.

אחי ואני למדנו בגמנסיה הומניסטית "קלאסית", ז.א. למדנו לטינית כל 9 שנות הלימוד, אך גם יוונית, אנגלית וצרפתית. בית הספר היה מאד ריאקציוני ולכן, למדו באופן טבעי את כל המקצועות ה"עתיקים". חבר המורים היה לאומני: קציני צבא לשעבר, יואפי נקם ומתוסכלים, שלא הסתירו את דיעותיהם הקיצוניות.

אני זוכר היטב את ה- 1 באפריל בשנת 1933. בתאריך זה הכריזו הנאצים "בויקוט" (חרם) על החנויות היהודים. הם העמידו ליד כל חנות יהודית משמרת של הס.א. (פלוגות הסער) עם שלט "אל תקנה אצל יהודים"! מינואר עד אפריל שנה זו יכולנו לראות איך נאצים, שאף פעם לא התעניינו בפוליטיקה - התחילו להתלבט במדי הס.א.א., לפחות, לעמוד את צלב הקרס. היה מורגש שכולם מתדללים למצוא חן בעיני הנאצים. הבולטים ביותר בין אלה היו דווקא הפעילים הקומוניסטים.

בית הספר שלי היה, כאמור, ריאקציוני מאד. וק מורה אחד היה קצת ליברלי - המורה לאנגלית. הוא היה צעיר יותר מיתר המורים והשתדל מאד למצוא חן בעיני התלמידים בגיחתו הליברלית ופתיחותו בענייני הוראה. באותו יום ראשון באפריל, הוא נכנס לכיתה במועל יד וברכת "הייל היטלר". דווקא הוא היה המורה הראשון שהפגין את השתלבותו במשטר החדש. זה גרם לי להלם... ובו במקום הסקתי את המסקנות. אספתי את הספרים שלי ועליתי למנהל בית-הספר. אמרתי לו, אני עוזב את בית הספר ושהגעתי למסקנה שאינני מסוגל עוד להיות בגרמניה. אותו מנהל ריאקציוני סגר את הדלת, נעל אותו מבפנים, חיבק אותי, פרץ בבכי ואמר: "אתה מכיר אותי ויודע את השקפותי. כל מה שעומד לעבור עכשיו על גרמניה - זה אסון! אני מברך אותך. במקומך הייתי עוזב את אותו הדבר. אני מאחל לך כל טוב!" (יותר מאוחר הוא התאבד). כמעט אותו דבר קרה לי אצל מנהל הספרייה כשבאתי להחזיר את ספרי. הוא גם כן נעל את הדלת בכדי להפריד ממני.

אך מה אגיד להורים? סה"כ הייתי אז בן 16. "למזלך" - אותו הלכתי לעבר עלי עבר גם על אבי באותו יום. בזמן ה"בויקוט" (החרם) העמידו ליד החנות שלנו אחד מחברי אבא שהיה קומוניסט. הוא נעמד שם לבוש במדי ס.א. ליד השלט. אבי נדהם. הוא סגר את החנות וחזר הביתה. שם פגשתי אותו. אמרתי לו שהחלטתי לעזוב את גרמניה. הוא מיד קיבל את זה ואמר, שעלי לעשות את מה שאני חושב לנכון. היה לי חבר מתנועת הנוער היהודי בעיר שלנו. סיפרתי לו הכל והתיעצנו. אותו חבר (מרדכי שקד - היום חבר גבעתי) הביא לי חוברת על "עליית הנוער" ושנינו החלטנו להרשם (עליית הנוער קמה ביזמתה של רחה פרייער והקבוצה הראשונה הגיעה ארצה לבן-שמך ב- 1932. הקבוצה הראשונה של הנריאטה פולד הגיעה לעין-הרוד ב- 1933 - חברינו דן צירקין ויאול קניגסברג ז"ל היו בקבוצה זו).

הורי הציעו שאסע לברלין לבדוק את העניין. אבי מאד עודד אותי בזה. נסעתי. נרשמתי וחזרתי הביתה (יולי 1933) לחכות להודעה. אחרי מספר חודשים קיבלתי הזמנה לבוא למחנה הכנה של עליית הנוער. התאגדות כבר קבוצה עלייה ומטרת המחנה הייתה היכרות בין נערי הקבוצה. המחנה התקיים בוילה של יהודי עשיר בקרבת ברלין. כל הקבוצה, ומנתה כ- 40 נער, שהתה במחנה שלושה שבועות. כעבור שלושה שבועות נוספים נקבע כבר תאריך לעליה. הקבוצה שלנו נפגשה במינסן ונסענו בדרכות לטריאסט ומשם הפלגנו לארץ - (אילנה בארי הצטרפה אלינו בנמל).

31.10.50 בשיחת הקיבוץ הוחלט על תקציב לעיטור

("על התל" 11.11.50)

לאחר החלטת הוועדה על תקציב לעיטור, סיכמה ו' חבריה את הדרך שבה יוסדר העניין:

1. התקציב יהיה לפי התקציב של הקיבוץ הארצי
2. יאושר תקציב למעטניה ה"ידועים בציבור"; ה"מצטרפים" יחכו לזנה התקציבית החדשה
3. מתנות של סיגריות – דינן כדין מתנות בכלל;
4. הסיגריות תחולקנה על ידי חבר ו' החברים או ו' הוועדה;
5. אין להוציא כסף לסיגריות בדרך אחרת.

ואלה תולדות

שרה אשל

נולדתי באוקטובר 1918 בעיירה קטנה בשם בליניץ בבריה"מ –

ברוסיה הלבנה שלאחר המהפכה. בעיירה היו בילורוסים, יהודים, פולנים ואוקראינים. היהודים מנו כמה אלפים והיוו כחצי שלישי של האוכלוסייה. אפשר בהחלט להגיד שזאת היתה "עיירה יהודית". השפה הרשמית היתה, אמנם, בילורוסית אך השלטונות הקימו בית ספר לכל לאום בנפרד. לכל אחד בספה שלו. היו גם בתי ספר ליהודים ושפת הלימוד היתה יידיש. עד כיתה ד' למדתי בבית. בגיל זה הצייתי להתקבל לבית הספר הבילורוסי אך לא התקבלתי – מחוסר מקום. בית הספר היהודי לא היה כל כך מאוכלס, אך בית הספר הרוסי היה מלא בני קולחוזים והכפרים בסביבה ולא רצו לתת מקום לבנים של אנשי דם. (אבי היה רב).

הורי היו אדוקים (כאמור, אבי היה רב) והעדיפו דווקא בית ספר רוסי כי שם הביקורת הרשמית (האנטי-דתית) על חגי היהודים לא היתה כל כך חזקה – לעומת בית הספר היהודי, שבו היו מקיימים במיוחד סדר פסח שהיו אוכלים בו חמץ. הייתי מושפעת מהשקפת העולם הסובייטי (הייתי קרובה ל"פיונרים") אך אמרתי, שכל עוד שאני נמצאת אצל ההורים אני חייבת לקבל את דעתם.

אבי כיהן בתפקיד של רב בעיירה במשך 30 שנה. הוא למד בישיבה בוילנה ושם התחתן עם אמא. אחר כך נשלח להיות רב בעיירה בה נולדתי. היו במשפחתנו 14 ילדים ואני הייתי מס' 12... היו לנו בית עם הרבה חדרים: חדר עבודה לאבא, חדרי אורחים וחדרים לילדים ואמא טיפלה בכל כמעט ללא עזרה. בחצר היו לנו: פרה, עז, תרנגולות וגן ירק – הכל לקיום שלנו.

תמיד היו הרבה אורחים בבית. העיירה חלגה ירכה על גדות נהר ואפשר היה לתת גט רק במקום כזה. היו באים מכל הכפרים בסביבה למטרה זו. תהליך נתינת הגט ערך לפחות שבוע ימים: קודם היה אבי צריך לשוחח עם בני הזוג ולנסות להשכין שלום בית. אם זה לא הצליח – היה צריך לכתוב את הגט ולתת אותו לילד לקרוא. אם הוא לא הצליח לקרוא איזה אות – היו צריכים לכתוב הכל מחדש. המסטר הסובייטי התנגד לחתונות דתיות אך היו קומוניסטים

שהתחתנו עם נשים יהודיות דרשו חתונה דתית. את זה היו עושים אצלנו אחרי חצות. לכן, הבית שלנו היה תמיד מלא – גם עם עובדי אורח ותלמידים של אבא שגרו אצלנו.

השנים בין 1925 – 1931 היו שנים של רעב בבריה"מ. באותה תקופה התחילו לחסל את המזקים הפרטיים ובעליהם חרפו הכל בכדי שלא יצטרכו להעביר את רכושם לקולחוזים. אבא לא הסכים לקבל כסף בעד ה"שירותים" שלו אך לקראת החגים היה מקבל מעטפה עם כמה רובליים. לא רעבנו ללחם; גם משק הבית שלנו עזר הרבה. אבא היה נאמן למחסד – רק הפריע לו ללחמו נגד הדת. הוא היה בכל זאת מאד מקובל על הסובייטים ואפילו היה בוועד הפדגוגי של בית הספר.

יצאה פקודה להחרמת בתיים מעל לגודל מסויים וביתנו היה כלול בריימה. עזבנו את הבית ויצאנו לגור בבית קטן בקצה היער. לבסוף ניצלנו מהמצב החדש: כל שבת היו שרפות בעיירה. פעם כשהאש התפשטה לכיוון ביתנו (לשעבר) יצאו הגויים להגן על "ביתו של הרב" ואמרו שאם יחזירו לו השלטונות את הבית – יעצרו את השריפה. כך עשו. חזרנו הביתה.

על משפחות הוריי: אמא נולדה בוילנה (פולין) למשפחה ענפה. הם חפשו רחוב שלם. רובם היו סוחרים. הם היו חיים מסודרים ודתיים. אבא היה מכפר ליד מוסקבה והגיע לוילנה בכדי ללמוד בישיבה. הוא היה ממספחה של משכילים, שרובם לא היו דתיים. להיפך – רובם היו מהפכנים: היו מעורבים במהפכת 1905 – ו- 1917 וישבו גם בבתי הסוהר. בגיל 21 היה צריך אבא להתגייס לצבא, אבל אפשר היה לפדות אותו בכסף. ההורים של אמי פדו אותו בכדי שיתחתן עם בתם. לא נתנו לה ברירה. "פיוט" פקדו עליה להתחתן איתו. סדרו להם פגישה: כל אחד הסתכל הצידה ולא ראו אחד את השנייה. אחרי מספר פגישות נוספות ייזם אבא – התחתנו.

מכל הרחוב של משפחת אמי, שהזכרתי קודם, מכל ה"שבט" הגדול, נשארו בחיים בפולניה 3 בני דוד ואלה הספיקו להגר לארה"ב. כל היתר הושמדו על ידי הנאצים. היו, אמנם, 14 ילדים במשפחתי – אך לא היתה הרגעה של הפיפות. בעת ובעונה אחת לא היו יותר מ- 4-5 ילדים בחדר הילדים. חלק עזבו את הבית ללימודים או לעבודה. היתה מצוקה כלכלית אך תמיד היתה לנו חתיכת חלה ביד (תוצרת בית), חמאה טעונה אמא וביצים מהתרנגולות שלנו. הילדים במשפחתנו התחלקו לציונים וקומוניסטים (אמנם לא היו חברי מפלגה כי המפלגה לא היתה מעוניינת בבנים של אנשי דת). אחותי ניהלה חוגים במאטריאליזם היסטורי ועסקה במיעור הבערות. ההורים לא ראו בזה משהו רע: כל מה שהיה קצור בעזרה לזולת, לא הפריע להם. כמה מאחי היו קוברים לתנועה הציונית במחתרת (הציונות היתה אסורה בערך משנת 1925). אחי הבכור הסתייך לקבוצת "החלוץ" ועלה ארצה ב- 1925. בחדר אחד בביתנו היתה אחותי עם העיסוקים הקומוניסטים שלה ואחי הציוני נפגש עם חבריו בחדר הסמוך. הם הסתירו את ענייניהם אחד מהשני, ולא "הלשינו" אחד על השני.

.....הגיע זמני לעבור לכיתה י', אך לא היה בעיירה בית ספר יהודי לגיל זה (ובבית הספר הרוסי לא רצו לקבל אותי). לכן נסעתי לעיירה טולצ'ין לגור עם אחותי הנשואה וללמוד. שם נשארת שנותיים. באותה תקופה לא היתה עלייה (חוקית) ארצה (1931), אבל לשלטונות הסובייטים היה דרוש מטבע זה והיו מוכנים לתת רשיון יציאה למי שהיה יכול להכניס מטבע זה לקופתם. מדובר היה על יציאתם של אבא, אמא ו- 4 ילדים בני 8 – 15. היו הזמנות לאבא לשמש כרב בארה"ב וגם הזמנה מהרב קוק בארץ. מסני המקומות היו מוכנים לשלוח את הדולרים הדרושים. אבא קיבל את רשיון היציאה והיינו צריכים להסתלק מהר מבריה"מ. הוא בא אלי לטולצ'ין ואמר שיעולים

ארצה. לא הבנתי כלל על מה מדובר. היתה לי אפשרות לעלות עם הוריי או להשאר עם אחותי. אמרתי לו, שלו היו מתעצבים אתי קודם ייתכן שלא הייתה עוזבת את בריה"מ - אך מיכנון טנוסעים כולם, אסע גם אני.

בבית היו הרבה ויכוחים בין האחים הציוניים ואבא. הוא לא היה ציוני. הוא האמין בצריך לחכות לביאת המשיח. ההחלטה לעלות נבעה מעלייתם של יוניים מהבגים ומתוך רצונה של אמא. בשבילה "ארץ הקודש" היתה חשובה מאד ועניין המשיח היה פחות חשוב ביבילה.

אז עלינו... והגענו לרחובות ב- 1931.

ספר עיטון

(ראשון לציון 1941)

ההוה מול העתיד

לפניה, כזנוכחתי ביסובותיהם של בורגנים טרודי עסקים שהיו יושבים במסיבה כבודה על ענייניהם השונים והיו מאריכים להתנצח ולהחלחב על סכומים, מפעלים, הלוואות וכו' וכו' - הייתי מעווה את פני בפניה ומתמלאה בוז ובחילה לגבי האנשים העלובים הללו אשר... הפכו... לעבדי ממון, משועבדי עסקים....

...חלפו מאד ימים רבים. הנאי חיי, שאיפותי, החברה הסובבת - הכל השתנה לחלוטין והנה חשבתי: עתה הגיעה העת - אני אעצב את חיי לפי רוחי ואמלט מקללת השממון. אולם -

אולם, במסתרים מקננת היא עדיין זארה מפעפע. ישנה בחוכנו כאלה אשר עתידנו, ההתחבבות, המסך - על הכל הכלול בו - הם חזון; הם תכלית נוצצת, המאירה את עולם ההוה. אבל ישנם אחרים, כמוני, אשר אין עבורם בתכלית זו כל עידוד והתעוררות. אין בכוחה של ההכרה המהפכנית למלא את מקומה של החיבה הפזוטה, הטבעית לאדמה, לכפר, לחקלאות....

עודנו בני 20-22. דמי הנעורים גועשים וצועקים בנו. אי אפשר להיהפך לבעלי תכלית; אסור לאבד את ההוה בגלל העתיד... איך נעיד לאבד את ההוה שלנו, לוותר על תקופת החיים היקרה ביותר. זעקת חרדה עלולה לפרוץ בתוקף הדחורים כאלה....

בזאפדזה המלחמה והגיעונו ההססות על הרעת מצבנו וצמצום מקורות העבודה במוטבה - ומתתי בעצם. ההורר קל, עליז פזז אז: התנאים יוקטנו ויהיה מעט לחם, אולם האנשים יהיו חופשיים. עול ה"תכלית" יוסר. אפשר יהיה לחיות חיי טעה. אפשר יהיה להתרוצץ בחדוות רעים וליהנות מרחב-יה.

חיש נבונה התחלחלה. התנאים הורעו, אולם החופש לא גדל - אלא גדל. אנו אמירים עלובים של ימים רוויי עמל, האין בהם כמעט ולא כלום מחוץ לזה. אנו ממשיכים לפתוח את עצמנו על הצורך בריכוז מאמצים עתה, בהוה, למען העתיד. ובינתיים - ימים עובדים, ימים חולפים.... ובפה טעם מריר של אפסות.... אני רוצה שידונו בעלבונת של חיי טעה. (רוח)

והתגובות

תגובות ("הווה מול העתיד")

1. "בעיקבות דברים"

..... בלב כל אחד מאיתנו מקנן הרצון לחיים, לעולם, לראות

מקומות אמנות רבים, ליהנות בכל רמ"ח אברינו מכל רגע של חיינו הצעירים. רות הצליחה להעלות דבר פשוט בהחלט ונוקב עד תהומות. ואף על פי כן?

ואף על פי כן אין היא צודקת בהארה זו של דברים. בין המזאלה לחיים אין הדרך קצרה. לא רצוננו בלבד עומד למבחן...הרי כל מלחמתנו היא יצירת חברה כזו, בה יהנה מהחיים לא רק מספר קטן של אנשים...היותנו קיבוץ - זו היא מלחמה בגורל - זהו מאמץ להסתלסות עליו. לכן העמסנו על שכמנו תפקידים רבים ועול של עבודה, הכובלים ומכבידים. זו היא אחיזה אם חוטבים, מחוץ לקיבוץ אפשר פחות להכניע למכוער בחיים.

דרכנו, כדרך כל רעיון גדול, מתפצלת בהגשמתו לפרוטות, לקטנות. דרכנו מצטיינת בזה באופן מיוחד כי היא גם דרך חיים...לנו צפוייה סכנה רצינית של איבוד הרעיון בדרך. לכן, יש לחשוב כל פעם ויש לבחון לאור המציאות של החיים הנורית מחוצה לנו. נכון הוא תפקיד לחיות. מכבידה עלינו העבודה; איננו עובדים, על פי רוב, במקצועות אהובים עלינו. אבל, בכל זאת, אין להוריד את ערכה היוצר של העבודה.

אנו יזוכים הרבה ערכים ייצרנו ורבים הערכים האלה...דברים פשוטים ומובנים מעצמם כגון, עזרה הדדית, השיתוף, העזרה לחולה ולמחוסר העבודה...אמנם, לא מיצינו בכך את כל חיינו, אבל אלה ערכים שאסור ליכנס אותם, ואולי כדאי החיים עבורם...תפקידים רבים הטלנו על שכמנו כמסקנה של התקפת עולם מסוימת, ואלה מעצירים את חיינו ונותנים טעם להאבקותנו. אם זוהי הבחינה - אין מקום לזעקה על החיים העוברים ללא טעם וללא הנאה. (ס--ח)

2. הערות (לדברי רות)

היו ימי אופנים של חגובה לרעיונותיה של רות. אחד מהם ראה בדבריה לאריה של רעיונות זעיר-בורגניים, ואיפת בת-טובים לחופש אריסטו-קרטי, רצון לחרוג מהמיסגרת האפורה של חיי הקיבוץ ורצון להיפנות אפקים של יופי ודרור.

במנוח ראש יליו אלה את התלבטויותיה ובסם הריאליזם הקיבוצי יצביעו על התלישות וחוסר ההתאמה שבין דבריה ודרכנו הקיבוצית. לעומת זעקה על זרותה לרעיון העבודה ובניין המסך החקלאי ירימו אלה על נס את הערכים הללא ויאמרו: כאן הוא היופי, חפש אותו בזאת. זאת המטרה אליה חייב לארוג כל אדם החי בקיבוץ - בזאת יתבטא רצון החופש שלנו.

מסקנות הגישה הזאת ברורות: הזאפנות טונות וסותרות. אין כל נקודת מוצא משותפת בין דבריה של רות לבין חזוננו הקיבוצי - לכן קיימת סתירה בין תחושת ההוה שלנו ושללה.

החגובה השנייה רואה את הדבריה כסטייה מהקו. היא מלאת אהדה לסטייה זו. היא רואה את זה כביטוי מה לכל אותם המאווים הכמוסים והטמירים אשר דוכאו בחוקף המציאות הקיבוצית הקשה...זוהי סתירה אשר האצילה קצת מאורה על דרך המלך...והמסקנה: יש לצעוד בדרך המלך, אבל

לטפח בביילי הדרך פרחים ענוגים: אל כמיהה ליופי ודרור....

אני רואה בדבריה זל רוח ביטוי כן לזאיפות גדולות, אחר מסעירות אתלבבות הנוער החוטב בימינו. יז כאן נקודה מוצא מוטפת לכולנו, אחר חולמים על החופש והיופי כעל ערכי יסוד זל האדם - ערכיה זיהוו זהות גמורה בין התחזיה שלנו ובין ההכרה. אלא שרות איננה מסקנית עד הסוף....

עמוקה הכרתי ותחזיתי, ואין דרך אחרת להגשמתן זל הזאיפות הגדולות בבייל הנוער העברי בארץ, מאיר דרכנו הקיבוצית. את תרצה להגשית את מאווייה הגדולית - אין כל ספק זחת יולוכו אותה לראייה אחרת זל המציאות הקיבוצית - ראיית המציאות מתוך התפיסה הכוללת זל המטרה.... כל החותר לזלמות אייית חייב להצביע על דרך הגשמתן זל הזאיפות הגדולות וללחוט למענק. רב יהיה החיוב במאמרה זל רוח אנו היא לא תראה את דבריה כפיצול ובריחה מהטוב, אלא כתביעה להמשיך עקבי זל הרעיון עדי הפכו למעשה. אז תהיה תחושת הנאה הלמה מן המעשה האפור ולא רק עיזיה מאונס עת הלב הומה ומפרפר למחזו "אחר".....(לובקה)

ואלה תולדות

י ח ז ק א ל

נולדתי בבולגריה בשנת 1914. משפחת הורי היו דורות רבים בבולגריה - בעיקר משפחת אמי. משפחתו זל אבא באה לבולגריה מטורקיה לפני כ - 4 דורות.

אבא היה, כמו רוב היהודים, סוחר; הוא סחר בכל, כולל יערות ואדמות, אך המעניין בעסקים היתה המחלבה. היא פעלה בכפר מרכזי בחודשי הקיץ: פרימיטיבית, עתויה נצרים, לזח אינדרור. אליה היו מביאים האיכרים את חלב הכבשים, זממנו עזו גבינות. אחרי מדידת נפח החלב, נעשה "הרייזום" על גבי שני מקלות עץ מתורצית: מקל לאיכר ומקל למחלבה.

האמון באבא מצד האיכרים היה מלא ומוחלט - עד כדי כך זכמין הזמן הסך להיות בורר ביניהם גם בענייני חברה ומשפחה. כולט קראו לו "אח יוחנן". יחס זה נזמר זמן רב - גם לאחר ההפסיק להיות בעל מחלבה. בחקופה פעולה המחלבה גרה כל המשפחה בכפר. כפר זה היה מעורב - טורקים ובולגרים - יהודים לא היו בו כלל. גרנו בבית נקי ומבריק זכתצרו היה עז דודבן עצום. היינו פורקים מחצלות מתחת חער, זענפיו עמוסי הפרי הגיעו לאדץ, והיינו יושבים ואוכלים את הפרי.

העיירה, שבה גרנו יתר ימות חנוה, מנתה כ- 7000 תושבים: בולגרים, טורקים, צוענים וכ- 50 משפחות זל יהודים. רוב היהודים גרו בשכונה אחת ורק בודדים גרו מחוץ לשכונה זו וביניהם - המשפחה שלנו. היחסים בין היהודים והגויים היו מצויינים. היה כבוד לבל אדם בתור אדם. והקהילה היהודית -

היא התחלקה לזני גושים: הציונים והלא ציונים, קרי הקומוניסטים. לאלה היתה הזפעה לא פעטה על הנוער אך החלק הארי זל הקהילה היה ציוני. בגלל הרוב הציוני הזה היה כמעט בכל עיירה (שבה גרו יהודים) בית ספר עברי, זכו למדו ב- 4 הכיתות הראשונות. רוב המורים היו מהקהילה היהודית המקומית אך היו גם מורים מארץ ישראל.

היה בית-כנסת, כמובן, אך הדתיות של היהודים הבולגרים היתה בעיקר לאומית. זקנים בודדים באו כל יום לבית הכנסת. היתר באו רק בשבתות וחגים ובשבתות היו פותחים את החנויות לאחר התפילות. הדתיות שלנו התבטאה בשמירה על המסורת היהודית הכללית וציון החגים. גם אני למדתי בבית ספר עברי. למעשה, נהגו כך כל ילדי היהודים - בדבר מובן מאלי - כולל ילדי הקומוניסטים. היחס של הגוייה לעובדת קיומו של בית הספר העברי היה מצויין. בכלל, היחס היה יוצא מן הכלל: פקידי ממסל גבוהים היו מבקרים בבית הכנסת בחגים היהודיים ונציגי הקהילה היהודית ביקרו בכנסיות ובמסגדים בחגי הגויים.

...הייתי בעיירה עד גיל 13. אז הייתי צריך להכריע על עתיד. רציתי מאד ללמוד רפואה או ללכת לבית ספר טכני, אך אבא החליט שאלך ללמוד בבית ספר למסחר בעיר הנמל ורנה. מאז, למעשה, לא חזרתי לגור קבע עם משפחתי.

בכיתתי בוורנה היו עוד כמה ילדים יהודים שאיתם התידדתי. אחד מהם הזמין אותי לשחק כדור-עף. (בעיירה שלנו לא ידענו מה זה - שיחקנו רק כדורגל). הלכתי איתו ואיפה התקיים המשחק? כמובן - בקן הזומר הצעיר. כך זה התחיל - והשנה שנת 1928. הצטרפתי לקן התחילה בביקורים מדי פעם ואחר כך נכנסתי "עם כל הוואס" והפכתי להיות איש תנועה. הקן היה, יחסית, גדול: מעל ל-100 חניכים (מעל לגיל 12-13). החיים בתנועה העשירו אותי במובן רחב מאד: בידע ובתרבות כללית (ספרות, תיאטרון, מוזיקה ודימונים בדבריה העומדים ברומן של עולם). השקענו בקן המון - לא רק פעם בשבוע. יום יום באנו לקן ואפילו עד מאוחר בלילה. בכדי לקיים את הקן עבדנו בכל מיני עבודות: מלאכות-יד שונות, עבודות בדיקט, תיקון וחידוש כסאות קלועים....

ההורים שלי ידעו, כמובן, על הפעילות התנועתית שלי וידעו שאני ממעט לבקר בבית בגלל הפעילות הזאת. התנועה הבולגרית היתה גדולה: כ-1000 חניכים. היא היתה תנועה תוססת ורוב הבוגרים עסקו בהדרכה. גרעיני הכשרה התארגנו מיד עם סיום הלימודים בכיתה י"ב. הייתי אז בן 18. בקוסי הייתי אצל ההורים שבוע ויצאתי להכשרה עם כל הגדוד שלי - כ-40 איש. השנה - 1934. הכשרות היו מפורזות על פני הארץ. הן היו מ-3 סוגים:

1. מסק עצמאי של אירגון "החלוץ" - לכל תנועות הנוער.
2. מסק קטן, אבל טוב.
3. מסקים ממסלתיים.

עבדנו כפועלים מאורגנים, בתוך "הכשרה לעלייה לא"י". התקבלנו ועבדנו בקבוצה. אני עבדתי במסק ממסלתי גדול לרביית וגידול של סוסים. המנהלים התייחסו אלינו יפה, בצורה בלתי רגילה; יחס ממש אבהי. אחרי כ-5 חודשים במסק נקראתי לעזוב את הכפר ולעבור העירה, לפלובדב, להכשרה עירונית - לעבודה בבתי חרושה. לא הייתי יחס זמן רב ונקראתי לצאת לרכז את ההכשרות החקלאיות.

...בינתיים התחילו ההכשרות להתפורר ולחזור לערי מוצאן כי לא היתה אפשרות של עלייה לארץ. המצב התחיל להיות חמור. אז הוחלט להקים הכשרה עירונית של התנועה בסופיה - ואליה הצטרפתי. מגמתנו היתה: חיים בצוותא וקבלת הכשרה מקצועית בנגרות, מסגרות וכו'.

בסוף 1938 בא עליה מהארץ (לוי צור, חבר עין-המפרץ). "תפסנו אותו בעד הגרון" ושאלנו: "מה יהיה?" והוא ענה: "יש דרך". אז, לראשונה, שמענו על "עלייה ב'". הוא סיפר במה זה כרוך, מידת הסיכון ופרטים

נוספים. תבענו ממנו, שבחזרו ארצה, יארגן לנו עלייה כזאת. וכך באמת עשה. הגיע אליה מיוחד למטרה זו (בעצמו בולגרי) והובטחו לנו 50 מקומות!

לשלטונות הבולגריים לא נאמר דבר על הצד ה"לא חוקי" של הדבר. כל ההכנות עלנו היו חוקיות לגמרי: טודרו פספורטיה לכולם.

מחוץ לנמל עגנה האניה "טייגר היל" והם הכינו אותה להפלגה: הוציאו את כל הקרביים ובנו דרגשי עץ לנוסעים.

להורי לא יכולתי לספר שגם אני נוסע. בדרך לנמל התעכבתי אצלם בכפר אך לא סיפרתי להם על חכניותי. (בדואר היו כבר מכתבים המסבירים את הכל). הקרובים שלי בסופיה ראו, אמנם, שאני עסוק באירגון המבצע אך לא עלה על דעתם שגם אני יוצא באניה זו. התשלום עבור מקום באניה היה גבוה, אך מי שידו לא הטיגה – דאגו לו בשות "ויצ"ו" ואירגונים אחרים. ציוד לא היה לנו – רק תרמיל לכל אחד.

עלינו על האניה בלי בעיות. היא היתה ריקה מאדם חוץ משלושת האחראים הארץ-ישראלים. המיפגש היה מרגש כי הם לא ידעו למה לצפות. ופתאום – קבוצה של צעירים, מדברים כולם עברית. הקשר היה בלתי אמצעי מיד. שטנו שבוע ימים באניה של 1500 טון – לילות ירח של חודש יולי, טבחים יווניים מעולים ומזון בטעם. וכך המסכנו עד בוקרשט. יש עלו 800 חלוצים מכל התנועות. אנחנו היינו כבר "בעלי בית" וקיבלנו את פניהם. היה קצת "בלגן" בהתחלה, אך הכל הסתדר במהרה.

ההפלגה ערכה 37 יום והכל כבר סופר בפרוטרוט.

מלקט חס. 2

ואלה תולדות ...
אילנה בארי, יעקב אשל, חיים מאיר

יעקב אשל; בפולין 1935

אלנה (בארי) בדרך לארץ

מכשיר הדיאטרמה של "שביט" - במרפאה בחצור

חיים מאירי - בפולין 1936

נולדתי ב-1918 בעיירה צ'כית ציורית. (הורי באו מגליציה בערך ב-1912). ב-1923, בהיותי בבת 5 עברה המשפחה לוינה, אוסטריה. היינו שלשה ילדים (אח אחד, בוגר ממני בשש שנים, נמצא עכשו בעין השופט; השני, בוגר ממני ב-5 שנים נפטר בברית המועצות ב-1953).

כשהגענו לוינה הוו היהודים כ-10% של האוכלוסיה, ז.א. כ-200,000 נפש. וינה היתה עיר מעניינת- השפעת היהודים הורגשה הרבה מעבר למספרם: בשטח החינוך, הרפואה, הספרות והתיאטרון. זאת היתה תקופת פריחה בין שתי מלחמות עולם... החינוך המתקדם של עיריית וינה הושפע והודרך על ידי יהודים. באותה תקופה פעלו בויה גם פרויד וגם אדלר.

התנועה הציונית היתה מפותחת מאד, "מקיר אל קיר": מבית"ר עד השומר הצעיר. גרנו ברובע לא יהודי ולמדתי בבית ספר ממשלתי מגיל שש. אז היינו חמש יהודיות בכיתה של 30 בנות. אחר כך, כתיכון, היינו שתי יהודיות בכיתה של 30.

ביתנו היתה בית מסורתית- אמנם, לא בקרנו בבית הכנסת בשבתות (רק ביום כיפור) אך הבית היה כשר ולא עבדנו בכלל בשבת: לא כתבנו וְאפילו לא תפרנו כפתור. היתה אצלנו תודעת העברית מגיל צעיר. ידענו על ארץ ישראל והיתה לנו קופסה כחולה של הקק"ל. ידעתי שהחיים האלה ארעיים ושפנינו מועדות לארץ.

היחס ליהודים בויה באותה תקופה היה יוצא מהכלל. יתכן שלא בדיוק אהבו אותנו, לדוגמה: באחת האספות של הסוציאל-דמוקרטים (לפני הפוטש הפשיסטי) אמר ראש העיר: "אנו לא כל כך אוהבים את היהודים אך אנו, הסוציאליסטים, יודעים, שלאחר שיכו את היהודים- יכו אותנו." היו הרבה יהודים במפלגה הסוציאל-דמוקרטית והיחס ליהודים היה "קורקטי" לגמרי. אני זוכרת פעם, כשלמדי בבית הספר העממי, הפליטה מורה אחת הערה אנטישמית ואני, בראש 20 בחורות, הלכתי למנהלת בית הספר בכדי למחות. ממקרה זה אפשר ללמוד על המצב בכללותו.

אבי עסק במסחר והגענו מאמידות לעוני תוך תקופה לא ארוכה. כשנולדתי- היו בבית שתי עוזרות, אחר כך- רק עוזרת אחת וב-1928 באה ההתפוצצות הגדולה: אבי היה ערב למישהו, שפשט את הרגל וכתוצאה מכך אבדנו את כל רכושנו. משנה זו ועד 1934 (שנת עלייתנו) עסק אבא במסחר קטן, אך היינו ממש עניים- למרות העובדה, ששמרנו על הופעה נאה והיתה לנו דירה טובה מאד. כל פעם באו פועלי העיריה והדביקו תוויות המודיעות, שאסור למכור את הרהיטים כי רכושנו עומד לפני עיקול. אני זוכרת היטב את התקופה ההיא. זה היה איום ונורא; השפלה כזאת!

הדירה שלנו: שנה לאחר כוּאנו לוינה קנינו דירה ברחוב שקט כמרכז העיר. (השקט היה בגלל בית חולים שם והאיסור על רעש בסביבה. רגישותי לרעש בודאי מוצאה מהתקופה ההיא!) את הדירה, יחד עם הרהיטים, קנינו מאספן של דברי אמנות. היה חדר אחד שהיו בו ויטראז'ים בחלונות במקום וילונות וחדרים שונים היו מסודרים בסגנונות תקופתיים שונים. דברים כאלה מטביעים את חותמם על אדם לכל החיים.

אמא שלטה בבית כלי צעקות וכלי מכות לילדים... היא היתה יזחל מעשית מאבא והיא כוונה את חיינו; עלייתנו ארצה בודאי היתה בגללה. היא באה ללמוד עברית כקן וגם באה למחנות הקיץ שלנו. פעם היא רצתה להוציא אותי מהקן בגלל מיתרנות מינית מופרזת, ששרדה בתנועה- לפי דעתה. בכל זאת המשכתי לבקר בקן וכמעט שנה לא דברנו זו עם זו.

הצטרפתי לתנועה בגיל 11. נשרכת אחרי אחי, שהיו כבר בתנועה. (אמי פשוט לקחה אותם להשומר הצעיר. ספק אם היא ידעה על הסוציאליזם של התנועה אך ידעה על הציונות שלה) לא היה קן בסביבה שלנו- אזי הלכנו ברגל 3/4 שעה, כי מצבנו הכספי היה בכי רע. כך עשינו 3-4 פעמים בשבוע. הקן בויה מנה כ-200 חניכים. כל יום א' היה טיול ונוסף לכל מגוון הפעולות למדנו גם עברית באופן סדיר.

אחת הנסיונות הבולטות שלי ירשתי דוקא מאבי: הוא היה מוזיקלי מאד, בעל שמיעה חדה וקול ערב מאד. מכיון שלמד בנעוריו ב"חדר" ובישיבה הכיר את החומר ושמש כחזן מחליף לעת מצוא. הוא ידע גם חומר מוזיקלי שונה מתקופת שהותו בויה כשנה האחרונה של מלחמת העולם הראשונה. אז בילה ערבים רבים בבית האופירה וקלט אריות רבות. אני זוכרת אותו שר אריות אופיראיות ופרקי חזנות לסירוגין. אפירה זו, נוסף לאפירה הכללית בויה, שהיתה מרכז מוזיקלי, הטביעו עלי את חותמם מבלי שהבחנתי בכך.

ב- 1934 התחילו להופיע ברחובות מדבקות של המפלגה הנאצית ובדרך לבית הספר עברתי יום ליד ה"בית החום" (מרכז מפלגתם) - אך לא היתה מורגשת עדין פעילותם ברחוב. באותה שנה היה "פוטש" פאשיסטי-לא נאצי, של פאטריזטים אוסטרים קאטולים, שלא רצו להסתפח לרייך הגרמני. להם היתה אנטישמיות "סלונית" כל השנים = אנטישמיות מילולית אך לו אלימה.

באותה התקופה היה מצבנו הכלכלי קשה ביותר. היה לי כן דוד בברלין שעבד עם רחה פרייער (מייסדת עליית הנער) והוא היה המדריך הראשון של חברת הנער הראשונה, זו שהגיעה לעין חרוד ובה היו גם דן צירקין ושאל קניגסברג, ז"ל. הוא התכוון לעלות עם החברה הנ"ל וכשראה מה המצב בביתנו הציע לצרף אותי לחברת הנער השניה שהתחילה אז להתארגן. חברה שניה זו גם כן התארגנה בגרמניה וקימה מחנה היכרות ליד ברלין, וכשהגיע זמן עלייתם נסעו לטריאסט, שמשם עמדו להפליג ארצה. (בחברה זו היו גם גיורא בן יהודה ואפרים הררי)

ביולי 1934 עזבתי את הבית, עם ברכת הורי, ונסעתי לבד ברכבת לילה לטריאסט, שם נפגשתי עם חברת הנער. הייתי אז בת 15½.

בינואר 1935 עלו גם הורי, לאחר הגשת "דרישה" על ידי אחי, שהיה כבר בקבוץ בחדרה. הורי היו כ-15 שנה בחדרה ואחר כך עברו לעין השופט.

עם הגיעה ארצה עברה חברת הנער לתל יוסף. אחרי מספר שבועות של התאקלמות התחלנו לעבוד במשק. איש מאתנו לא עבד בחינו עבודה גופנית של ממש. עבודתנו הראשונה היתה קטיפ קלחי תירס בידים. התירס היה גבה, השורות סגרו עלינו מכל הצדדים והיה יולי בעמק המזרחי. זאת היתה "חוויה", שהיתה יכולה להיות טראומטית לולא החברה הנעימה. היה חם נורא. עבדנו, אמנם, רק 4 שעות אך העבודה היתה בשבילנו קשה מאד.

היתה לנו מטפלת נחמדה מאד ומדריכים מצויינים. הקבוץ הועיד לעבודה בחברת הנער אנשים רציניים מאד.... הם התמסרו לתפקיד ותנו ממיטב כחותיהם. היינו 40 נערים ונערות מכל חלקי גרמניה ומכל תנועות הנער. דברו דיאלקטים גרמניים שונים ובקושי יכולתי להבין חלק מהם.... מדריכינו הקנו לנו את השפה העברית במידה כזאת, שאין עוד "יעקים" בארץ שידועים עברית כמונו. בסך הכל- היה תל יוסף בית חם וטוב- אפילו אם לא אומצנו על ידי משפחות.....

בהתחלה עבדתי בגינות הנוי. אחר כך- בגן הירק, עם חברה ותיקה מליטה, שדברה יידיש נהדרת וממנה למדתי לדבר את השפה הזאת.

היו מספר חברי השומר הצעיר בההרתנו. התארגננו וקשרו אותנו עם ארטור בן ישראל, חבר בית אלפא. היינו הולכים ברגל לבית אלפא בכדי לקיים אתו שיחות.

בערך בסוף השנה השניה שלנו בארץ התארגן הגרעין של קבוץ א"י ג' במשמר העמק ואנו, כ-7-8 חניכי עליית הנער, הצטרפנו אליו. יחד מנינו 31 חבר. אינני זוכרת הרבה מתקופת הגרעין במשמר העמק- רק קנאתי בעושר התרבותי של קבוץ משמר העמק. אולי לא קנאצי אלא השתאיתי. היו מסיבות כאלה!! הקבוץ היה כל כך יפה. חברי הגרעין גרו באהלים. עבדנו במטבח ובחורשות של הקק"ל. (באותה תקופה הציתו ערבים דליקות בהרבה חורשות ואנו נטענו מחדש). היחסים עם הקבוץ המארח היו טובים.

ב-1937 עבר הגרעין לראשון לציון ויסד את הקבוץ. היה חוסר עבודה במושבה. היה לנו מחנה אהלים, צריף אחד גדול חצר חולית וגדר. היו בתים מקומרים, בתים "על קבים" וסוכות מקש וענפי אקליפטוס. ממה חיינו? עבדנו בפרדסים בקבלנות: הבחורות עבדו בגיזום והבחורות בטורים. היתה גם מכבסת חוץ וגם כבסנו אצל עקרות בית במושבה. היתה התחלה של משתלת נוי.

אכלנו "קדחת" וללבוש- לא היה, כי לא היה מספיק כסף.... אך שמחת חיים היתה. עוד לא היו ילדים- לכן לא היו בעיות רציניות. קבלתי את הכל כמובן מאליו. סה"כ הייתי, כנראה, די קונפורמיסטית.....

"שביט" בשמי הקבוץ

עלייתה ושקיעתה של מפעל לאלקטרוניקה

*** השם "שביט" (בהקשר לקבוצנו) בודאי לא אומר הרבה לרוב בנינו - חוץ מהעובדה, שזה היה שמו של צריף ירוק ששכן בין המוסך ובית הבאר. בכדי לסתום "חור בהשכלה" זו לקטתי את הידיעות שהופיעו בעלוני הקבוצ בקשר ל"שביט". לדאבוני - התמונה איננה מלאה (בעיקר בנוגע לסוף דרכו של המפעל) כי אלה היו ימי סוף מלחמת השחרור ועניינים אחרים העסיקו את עורך העלון ונוסף על כך חסרים הפרוטוקולים של שיחות הקבוץ מאותה התקופה. בכל זאת חשבתי, שכדאי לפרסם את החומר הקיים בכדי להאיר קצת את דרכו של ה"שביט" שעבר במהרה בשמי הקבוץ. (הארכיון - בני)

התקופה.

(גליונות הקבוץ 27.6.46)

.....לפי בקשת החברים באמריקה החלטנו על זכות חתימה לשלום קאס לשם השגת אשראי וחמרים למפעל שהם מקימים. המפעל יקרא "שביט", מפעל אלקטרוניקה ויעסוק בייצור מכשירים אלקטרוניים שונים.....

(גליונות הקבוץ 11.10.46)

"שביט", תחול בשק אלקטרוני

"שביט" תוכנן כמפעל אשר ייצר מוצרים אלקטרוניים הבנויים על יסוד מנורות רדיו. שטח זה כולל הרבה מוצרים, כגון, מקלטים, מגבירי קול, מנגנוני בקרה, מכשירים רפואיים, כגון, מכשירי דיאתרמה (לטיפול בגלים קצרים), מכשירי אזעקה ועוד.

החלטנו לפתח מפעל ממין זה בכדי לנצל את יכולתם המקצועית של חברינו, מהם - אחד הוא מהנדס אלקטרוניקה מעולה, ועוד 5-6 חברים בעלי נסיון של 3-5 שנים בעבודות כאלה. חוץ מזה - מגמתנו היתה להכניס מפעל תעשייתי חדש בעל ערך - לפיתוח מלא של הארץ. וכיסוד בריא למפעל הנחנו מספר הנחות: השקעה יסודית קטנה; אפשרות להעסיק גם חברים לא מקצועיים, מחלימים וחברות בהריון; גמישות במספר העובדים וכן במוצרים. כל הנשל מתאים למפעל קבוצי. על בסיס זה החלטנו להשקיע סכום כסף מסוים והתחלנו לרכוש את הכלים והמכשירים הדרושים. (הערה: כל זה עוד בארה"ב).....

....על יסוד שיחות עם ארץ ישראלים בארה"ב וחברי המחלקה לכלכלה של הקבוצה"א" החלטנו להתחיל בייצור מכשירי דיאתרמה. נבנו שתי דוגמאות והן תגענה ארצה בזמן הקרוב. המוצר השני בתור הוא: מגביר קול. דוגמה אחת כבר נבנתה ומשמשת כעת את קבוץ משמר העמק..... תכניתנו לשנה הבאה..... להתחיל את העבודה במפעל בחבר עובדים של 3-5 איש, ולפתחו עד שיעסיק 6-8 חברים ולהכניס את ייצור מכשירי דיאתרמה למסלול.. (נתן - קבוץ אמ. ג')

(על התל 8.3.47)

"שביט", צעיר מפעלינו התחיל בעבודה (בראשון). הוא השתכן במחסן החשמל אחרי שהורחב על חשבון מחסן הבגדים החדש.... בשבוע הבא נרכיב את מכשירי העבודה ואת המוצרים לדוגמה. כעבור שבוע, שבועיים, לאחר שנברר את פאטי השוק - נחליט על סוג התוצרת..... (מאיר)

(על התל 14.11.47 חצור)

"שביט" לחצור!: מכונית עמוסה אביזרי "שביט" הגיע ביום ד' עם חשכה לחצור.... נקוה שלא ירחק היום והמפעלים הותיקים (מסגדיה, נגריה) ילכו בעקבות צעיר המפעלים התעשייתיים.....

(על התל 21.11.47)

"שביט" קבל כבר הזמנות והתחייב לבצען במועד. בזה, למעשה, חדל המפעל להיות מעבדה אלקטרונית והפך להיות בית מלאכה לייצור מכשירים אלקטרוניים. על כך תעיד סדרה של 25 גנרטורים גלואאניים (לטיפול רפואי בזרם ישר) אשר בייצורם התחלנו לפני זמן מה. כזכור, הכינונו דוגמה של מכשיר זה לקופת חולים. זה עמד אצלם לנסיון ומבחן קליני

במשך חדשים ואחר כך הזמינו אצלנו 15 מכשירים... החלטנו לייצר עוד 10 מכשירים ולהוציאם לשוק הפרטי... תוצרתנו זולה במחירה מהתוצרת הבריטית המקובלת בשוק ועלינו להתחרות עם התוצרת האנגלית הן באיכות והן בצורה החיצונית. הזמנה שניה: 12 מכשירי "אינטרקום" (מכשיר לקשר בין משרדים). הם הוזמנו על ידי מערכת העיתון "משמר" והמחלקה לכלכלה של הקב"א. (הערה: שבתאי, שעבד במפעל מספר שהיו בעיות בייצור המכשיר הזה...).....

(על התל 5.3.48)

המצב כיום: הגנרטור הגליוני הושלם ונמסר לקופ"ח. (15). הדגם של מכשיר הדיאתרמה התקבל בקופת חולים ועתה יטפלו בהזמנות. הטלפון הפנימי למשרדים הולך ונשלם... אנו מבצעים גם עבודות שונות עבור ה"הגנה"... בכללי, רוב העבודה עכשו קשור בענייני הבטחון... התקבלו הזמנות שונות מהמוסדות אבל מספר העובדים המקצועיים במפעל איננו מספיק לשם ביצוען.....

(על התל 23.4.48)

גורלו של "שביט" עם גיוסו של שלום (מהנדס המפעל): אחרי שהתקבל צו גיוס לשלום פנינו אל המוסד המוסמך והסברנו, שגיוס זה מעמיד בסכנה רציני את קיומו של המפעל. הם ענו, שבתנאי המלחמה השוררים בארץ יש לגייס את כל הכחות. אי אפשר להשאיר את שלום לרכוש מפעל המעסיק 4 עובדים בשעה שיסגרו תפקידים יותר רחבים ורחופים. אחר דין ודברים עלתה הצעה של גיוס המפעל על עובדיו לצרכי השעה... הועדה הכלכלית של הקבוץ נפגשה עם עובדי "שביט" לדיון על ההצעה הנ"ל. אחרי בירור וליבון סוכם: (א) אנו מסכימים לגיוס המפעל על עובדיו לעבודות עבור ממשלה יהודית (ב) עובדי המפעל המגויסים ייכללו במסכת הגיוס של הקבוץ

(על התל 11.6.48)

החלטות מועצת המפקדים (של חצור) על "שביט":..... מעבירים את כל חמרי ומכשירי שביט למכון "זיו" ברחובות. (מהבנינים הראשונים של מכון וייצמן לעתיד). עם הנ"ל יעבור שלום קאס... לפי שעה לא יישלחו עובדים נוספים מעובדי המפעל.

(על התל 22.12.48)

הוחלט בו' המשק, יחד עם עובדי המפעל... לשתק את "שביט", למכור חלק מהמכשירים ולהשאיר רק את ההכרחי ביותר.....

ב-20.8.49 הוחלט בשיחת הקבוץ, מהצבעה של 45 נגד 8 לחסל סופית את "שביט"

***שותחתי קצרות עם אריה גילת, שהיה גזבר הקבוץ באותה התקופה. פרטים רבים לא זכר אך הסכים להתייחס כללית לעניין המפעל: "מפעל זה היה- לגבי התקופה והלך המחשבה באותה התקופה-אולי מוקדם מדי לקבוץ. לא תפשו את האפשרויות הטמונות במפעל מסוג זה. (אולי- חוץ מהחברים שעבדו במפעל בעצמם) לא הקבוץ ולא הארץ היה כשל לזה. אולי זאת אחת הסיבות העיקריות לכשלון שלו- אם אפשר לקרא לזה כשלון.

אך היו בעיות גם במישורים אחרים- השוק המקומי לא היה כל כך מעוניין לקלוט תוצרת מקומית- אולי מכיון שהגמור לא היה מושלם ומכריק. אני זוכר- עסקתי אז במכירת מכשיר הדיאתרמה לקופ"ח. הם היו מאד מעוניינים, אך עניין הגימור הפריע להם. אולי סיבה נוספת לחוסר ההצלחה היתה חוסר הכישורים המסאריים של האחראים למפעל והיכולת להפוך רעיון מוצלח למפעל מצליח. זאת היתה תקופה של חוסר בידים עובדות והקבוץ היה צריך לבחור בין שלשה מפעלים (מסגריה, בגריה, שביט). היה, אולי, גם פחד בקבוץ בפני מפעל שהיה תלוי בעיקר בבעל מקצוע אחד.... אזלי, הקבוץ החליט מה שהחליט.... לו היתה לנו אז ראייה יותר מרחיקה לכת, ואיש בעל חוש מסחרי במפעל- אולי ייזי היום היינו בראש הגל של התעשייה האלקטרונית בארץ.....

7 אלה תולדות חיים מאירי

נולדתי ב-1917 בעיירה קטנה ליד וילנה בפולין. קרבות גדולים מימי נפוליון ועד למלחמת העולם השנייה- עברו דרך העיירה שלנו. הזכרונות הראשונים מילדות קשורים בקרבות בין הפולנים והרוסים, שבעקבותיהם היתה תקופה של מצוקה. אני זוכר איך שהיינו עומדים ליד התנור ומחכים שאמא תוציא את הלחם שאפתה.....

הבית שלנו היה אדוק- אף על פי העובדה שב-1905 אמא היתה בין לוחמי המהפכה הרוסית. העיירה שלנו מנתה רק כ-150 משפחות יהודיות, שהיו מרוכזות בשלשה רחובות. בקצה העיירה היה כפר של גויים. רוב המפרנסים היהודיים היו סוחרים, חנונים ורוכלים שהסתובבו בכפרים עם מרכולתם וקנו מאכרים את תוצרתם. כזה היה גם אבי, שהיה הסוחר הראשי בעיירה.

במשפחתנו היו חמשה ילדים, ואני האמצעי. אבא היה טרוד מאד ולא עסק הרבה בחינוך הילדים. הוא רק דרש, שימלאו את החובות של הדת, כגון, ביקורים סדירים בבית הכנסת. אך יחד עם הדת הוקנתה גם אהבה לארץ ישראל.....

כשנוסד בית הספר העברי בעיירה התחלתי ללמוד שם. אף על פי שבית הספר תפקד בתנאים פיזיים קשים ביותר(קשה למצוא היום, בארץ, אפילו בכפרים הערביים בתי ספר הפועלים בתנאים כאלה)- היתה לנו הרגשה, שלמדנו הרבה. זה היה בעיקר הודות לאהבה הגדולה שהמורים החדירו בנו לעברית, לציונות ולארץ ישראל. המורים החליטו שצריך לקשור את הנער עם תנועת נער כלשהיא ובאותה תקופה ייסדו קן של השומר הצעיר בעיירה. בהתחלה נוהלו הפעולות על ידי המורים עצמם אך אחר כך נהלנו את הקן בעצמנו בעזרת ההנהגה הראשית בוילנה.....הקן מנה 70-80 נער ונערה. למעשה, השתייך כל הנער בעיירה לקן. ומה נתנה לנו התנועה?

בעיקר- היציאה לטבע. העיירה היתה מוקפת יערות ובתוכן- נהר גדול ואגם קטן, הטבע היה פראי: שיחי פטל, עצי אגוז לאורך הנהר ושפע של חיות בר. היינו עד אז רחוקים מכל זה. העיירה היתה מעין גיטו. תמיד פחדנו מה"שקצים"(הגויים), שמדי פעם היו זורקים עלינו אבנים- אך עם הווסד התנועה התחלנו לטיל באופן חופשי ביערות ובכפרים.....

על רקע הדת היו חיכוכים רבים במשפחה. אבא היה אומר לנו: "כשתגדלו-תהיו עצמאיים ותחיו איך שתרצו. אך כל עוד שאתם סמוכים על שלחני- אתם חייבים להתנהג לפי עקרונותי." עד שהצטרפתי לתנועה לא היו לי בעיות, להיפך, הייתי אדוק מאד עד גיל זה, 12. היו הרבה התנגשויות עם אבא: הוא דרש, שאניח תפילין כל יום. לא תמיד קיימתי את מצוותי ואמא היתה מחפה עלי. כל הנער בעיירה הצטרף לקן וכולם "התפקרו"(נעשו אפיקורסים). למה היו ההורים מוכנים לסבול את המצב הזה? הקשר לארץ ישראל היה עמוק מאד אצל דור האבות שלנו. מכיון שראו שהשומר הצעיר היא תנועה חלוצית התייחסו באהדה לתנועה- למרות היחס השלילי שלה אל הדת.....

בגיל 14 הרגשתי, שאם אשאר בעיירה אתנוון מבחינה תרבותית ולחצתי על הורי שישלחו אותי ללמוד בעיר. התחלתי ללמוד בסמינר למורים(של "תרבות") בוילנה. כאן נפתח לפני עולם גדול ורחב. קודם כל, הייתי צריך להשקיע הרבה מאד בלימודים. שנית, במקום קן פרובינציאלי- היה קן גדול של מאות חניכים וגדוד תוסס מבחינה אינטלקטואלית. הקן והסמינר השלימו זה את זה. חלק גדול מתלמידי הסמינר היו חברי השומר הצעיר. אך לא היתה אידייליה- אלה היו שנות ה-30 והיו כבר ויכוחים רציניים בהסתדרות הציונית- בעיקר עם הרביזיוניסטים. השיא היה בזמן רצח ארלו-זורוב ב-1933. לא אשכח את היום הזה: היה לנו בשבת טיול צופי לחוף האגם. במוצאי שבת חזרנו העירה ונודע לנו על הרצח. בן גוריון היה אז בוילנה וביום ראשון התאספו אלפי בני נער מתנועות הנער החלוציות ללוות אותו לרכבת. שם אמר: "אנו יודעים מי עשה את זה- אבל צריך להמנע ממעשה נקמה."

כבר מקודם היתה שנאה גדולה בין השומר הצעיר ו"בית"ר". כל ל"ג בעומר היו נהפכות סמטאות היהודים לזירת קרב. כשעברה התהלוכה שלהם- זרקנו עליהם כיצים ועגבניות, ולהיפך. אני זוכר, שפעם קבל ז'בוטינסקי תהלוכה כזאת ואפילו המשטרה היתה מעורבת בזה.....

העיקר היה הלימודים. גם הקן היה בית אולפנא. למדנו: ציונות, יהדות, השאלה הלאומית, על ה"בונד", על בורוכוב, וכו'. קראנו הרבה. .... למדנו את כל המקצועות-גם הריאליים. מטבעי נטייתי לריאליסטיקה אך בהשומר הצעיר לא "התעסקו" בענייני מתמטיקה וכימיה וזה השפיע עלי בכוון המקצועות ההומניים. .... למדתי 5 שנים בסמינר וקבלתי הסמכה להוראה.

לאחר עלות היטלר לשלטון בגרמניה הרגשנו שהקרע מתחילה לבעור מתחת לרגלינו. למשל- הרוכלים היהודיים כבר לא יכולות לעבור בכפרים: היו מתנפלים עליהם, מכים אותם ומגרשים אותם מהכפר. .... היתה קרן אור אחת- ארץ ישראל. עד :מאורעות של 1936 היה בארץ "פרוספריטי, אך עם פרוץ המאורעות והמשבר הכלכלי שלאחר מכן- ככתה גם קרן אור זו. היתה מצוקה נפשית גדולה אצל יהדות פולין: מצד אחד- הדב הרוסי, ומהצד השני- היטלר ונדמה היה, שגם הישוב היהודי בארץ בסכנה. ....

לאחר סיום הלימודים בסמינר הייתי מורה שנתיים בעיירה קטנה על הגבול הרוסי. לימדתי בעיקר עברית, אך גם מקצועות כלליים כמו הוסטוריה פולנית. הרגשתי שהצלחתי מאד בהוראה- בייחוד בגלל האהבה לתלמידים, לעברית ולארץ ישראל. .... כדאי לציין, שמורה בעיירה צעק לא רק בהוראה אלא גם בהדרכה של הקן של השומר הצעיר והיה גם פעיל בסניף של "תרבות": בהרצאות, בחוגים לידיעת הארץ, וכו'.

בתום שנתיים אלה הגיע זמני להתייצב לפני הועדה הצבאית. היתה לי ברירה: או להתגייס לצבא הפולני או לעלות ארצה. תעודת גמר הסמינר שלי היתה מוכרת באוני-ברסיטה העברית ובנובמבר 1938 עליתי ארצה כסטודנט. (סטודנטים לא היו זקוקים לסרטיפיקט לשם העליה- הם היו מחוץ למניין) . .... הייתי אז בן 21. אחותי היתה אז בהכשרה ועלתה בעליה ב' במאי 1939. אחי גוייס לצבא הפולני ונרצח בזמן המלחמה על ידי הגרמנים. מעטים ממשפחתנו הרחבה נשארו בחיים. רובם ניספו בשואה- כולל הורי. אחות אחת הספיקה לעבור את הגיהנום של המחנות וניספתה, לאחר השיחרור, ממחלת מעיים שנגרמה על ידי מזונה לא מתאימה.

בהגיעי ארצה רציתי ללמוד באוניברסיטה העברית. התחלתי לבקר בהרצאות אך לא יכולתי להמשיך (כי: 1) האוירה שם היתה פחות עברית מאשר בסמינר בוילנה. כולם דברו בגרמנית, פולנית, וכו'. 2) הספרות של העליה השניה והשלישית היתה בדמי ולמרות הציאורים הריאליסטיים של סופרים אלה על ההסתגלות לחיי עבודה- רציתי להדמות לחלוצים אלה. היה לי קשה להיות בארץ ולהמשיך ללמוד כמו בוילנה, ואפילו באוירה פחות עברית.

שהייתי בירושלים רק מספר שבועות. היה לי דוד בפחח תקוה. עברתי לגור אצלו. עבדתי שם בפרדסים וחכיתי לתשובה מקבוצ' ג' בראשון על פנייתי להתקבל לקבוצ'. הקשר שלי עם קבוצ' ג' היה מקרי לגמרי. הגעתי אליו כי לובקה היה כבר שם, ואת לובקה הכרתי עוד מוילנה.

התקבלתי לקבוצ' ובאתי לראשון ב-1.1.39

חברי הקבוצ' ראו בי "אחד גלותי כזה" ואני הסתכלתי עליהם כעל ילדים. הייתי יושב בשיחות הקבוצ' ושומע באיזו רצינות מדברים על דברים, שנראו לי אז כפעוטים וחסרי חשיבות. ההסתגלות שלי לחיי עבודה גם כן היתה קשה. לא רק שלא ידעתי אפילו לדפוק מסמר בפטיש אלא גם להתגלח בעצמי לא ידעתי! (הייתי רגיל ללכת לשם כך לספר). בתנועה בפולין לא היתה צופיות עמלנית-. למדנו, לכל היוזר, לבשל את האוכל של צהנות הקיץ.

גיורא לא שכל עד היום איך שאני עם ה"בטן" שלי החזקתי טוריה בידיים. זאת היתה עבודה מפרכת אך ה"להט החלוצי" אפשר להתגבר על כל הקשיים האלה. לא היה לי אף יום של חוסר עבודה. עבדנו רוב הזמן בפרדסים. ב-1942, בערך, הקמנו נגריה ובמשך חדשים מספר עבדתי שם בעבודות פשוטות.

אחר כך הצטרפתי לפלוגה בבית גן והפכתי להיות רועה צאן. העבודה בצאן היתה קשה מאד אך בעלת התרוממות רוח גדולה: להסתובב כל היום על הרי יבנאל כשהבקעה פרושה לרגליך. היו גם חוויות קשות, כגון, איבוד כבשים, חליבת-לילה עד השעות המוקדמות של הבוקר. אלה היו חיים קשים אך מלאי סיפוק. ....

ואלה תולדות

- (1) יעקב אשל
- (2) אלנה בארי
- (3) חיים מאירי

יעקב אשל

נולדתי בבילורוסיה ב-1918. אז היה שייך האיזור לפולין לאחר שעבר מיד ליד מספר פעמים בזמן מלחמת העולם הראשונה.... העיירה שלנו היתה עיירה יהודית טיפוסית עם רוב יהודי גדול ובעל צביון דתי. גויים היו מעטים מאד בעיירתנו: קצת בילורוסים, רוסים לבנים ופולנים. היו כמה כפרים פולניים קטנים בסביבה, שהובאו הנה על ידי השלטונות בכדי "להתנחל" ולתת לאיזור אופי יותר פולני. לא מעט יהודים נטו למפלגה הקומוניסטית, מצב שהושפע הרבה על ידי קרבת הגבול עם בריה"מ.

האנטישמיות בסביבה היתה קשה: האוכלוסיה בכללותה היתה אנטישמית. היו מכות ועניינים בלי סוף. הצטיינו בזה, כמובן, ה"מתנחלים" הפולנים. גם השלטונות, באמצעות המשטרה ודפו את היהודים. היה לחץ בלתי פוסק עליהם מבחינת המסים, לדוגמה. השוטרים היו מחפשים בכל הדרכים לרשום ליהודים דוח"ות "בעד כלום" ויורו לחייהם. אם הצליחו היהודים לשחד אותם- הסתדרו; אם לא- היו בעיות. אך עלי לציון, שקומוניסטים בעלי הכרה, כשידעו שמכילים פוגרום- התארגנו להגן על היהודים.

היתה בעיירה שלנו תנועה ציונית מפותחת. היה גם בית ספר עברי, לא דתי= בי"ס "תרבות". לא למדו בו הרבה תלמידים בגלל היוקר, אך בית ספר זה היה על רמה גבוהה. למדו שם כמה מבני משפחתי וזה הווה נטל כבד על המשפחה. בית הספר "תרבות" שמש גם כמרכז לתרבות: הרצאות, אולספות, וכו' ומורי בית הספר היו נושאי התרבות והציונות בעיירה. עשו גדולות. תנועות הנוער החלוציות היו גם כן חזקות. בעיירה היו רק כמה אלפי יהודים אך הקן של השומר הצעיר מנה כ- 120 חניך. במאבק בין הקומוניסטים והציונים= הכחות היו פחות או יותר שקולים.

מכיון שהיינו מרוחקים מעיר גדולה- היה צריך לנסוע למרחקים ללמודים גבוהים. לא רצינו ללמוד בבית ספר פולני ומתוך חוסר ברירה הלכו ללמוד חברי תנועה אחדים אפילו לישיבה לחקופה מסוימת. יצא לי, בכל זאת, ללמוד שנה בבית ספר פולני. שם היתה הוראה, שאסור להשתייך להשומר הצעיר. באחד מטיולי התנועה באו כמה מורים "לרחרח" ודווחו למנהל בית הספר שראו אותי זאת אחי. בעקבות זה גורשנו מבית הספר.

קצת על משפחתי: משפחות הורי חיו באיזור הזה במשך דורות. לאחד הסבים היה בית חרושת לגזוז- דבר רציני לאותם ימים. הוא חי עד גיל 90 ונהרג על ידי הנאצים. היינו 8 ילדים במשפחה- אני הייתי מספר 5. חוץ מהבכור, שהיה "אידישיסט" כולם היו ציונים. אחותי עלתה ארצה ב- 1931 ואחד האחים היה בהכשרה לקראת עלייתו. הורי היו אדוקים אך היתה להם הכנה לעניינינו וחשבו שאין להלחם בזה. הבית שלנו תמיד היה מלא ציונים צעירים. אחי היו בהשומר הצעיר ומגיל צעיר "הזדנבתי" אחריהם לפעולות ולכן הצטרפתי לתנועה בגיל צעיר....

בגיל 15 הלכתי ללמוד מסגרות אצל המכובאי של תחנות הקמח והמנסרות בסביבתנו. (פרט מעניין- היינו באיזור של יערות גדולות על יד הגבול שדכו עברו מבריחים. זמה הבריחו? ובעיקר סכרין!) מכובאי זה היה בעל מקצוע מעולה מאד והורי שלמו לו שילמד אותי ושלא אהיה סתם שוליה.... "הלך לי" טוב מאד. לא היה הרבה ציוד; היה צריך ללמוד לעשות את הכל ביד. רכשתי אצלו הכשרה יסודית ביותר.

היתה הצעה, שאחוחי (שעלתה ארצה, גינתים) תגיש בקשה (לשלטונות הבריטיים) לעלייתי, על סמך זה, שהייתי עדין מתחת לגיל 18; אך היא לא הצליחה בזה. בכלל, היה קשה מאד להשיג "סרטיפיקט" לעליה; היו הרבה שחיכו שנים עד שקבלו. אחר כך נסיתי לעלות על ידי הגשת בקשה להתקבל לבית הספר הטכני שליד הטכניון. גם זה לא הצליח. לבסוף הגשנו בקשה לעליה וכל המשפחה- ולהפתעתנו- קבלנו את האישור המבוקש. כשהגעתי לורשה- פניתי להנהגה הראשית של השומר הצעיר ובקשתי "ויזה שסמריית", בכדי שיקבלו אותי בתנועה בארץ. ניסו לשכנע אותי לחכות ולעלות עם קבוצה מאורגנת, אך זה לא היה מעשך כי הייתי צעיר מדי להצטרף לקבוצת הכשרה. ויחרו לי וקבלתי את ה"ויזה".

הגענו ארצה ב-1935 והצטרפנו לאחותי בקבוץ אילת השחר. אמה ידעה לחלוב פרות (כי היו לנו 2 פרות בעיירה) והלכה מיד לעבוד ברפת. היא היתה החולבת המצטיינת בקבוץ: כל בוקר קמה ב-0300 לחליבת ידים.... אבא- מכיון שהיה מומחה לתבואות- עבד במחסן התבואות. העריכו אותו מאד אך היה לו קשה לעבוד ממעמד של בעל עסק למעמד של הורה-אורח בקבוץ.....

המדריכים שלי מפולין היו אז בעין שמר. התקשרתי אתם אך לא יצא מזה דבר. בינתיים- פרצו מאורעות 1936 והיה גיוס למשטרה מטעם הקבוץ המאוחד. התנדבתי. הייתי אז בן 18 אך קטן וצנום ונראיתי צעיר מאד. לא התקבלתי. בסוף 1936, בהפוגה במאורעות התארגן הגרעין של קבוץ א"י ג' במשמר העמק. התקשרתי אתם והתקבלתי לגרעין אך מחוסר מקום הצטרכתי לחכות עד שהגרעין יגיע למושב-ה- לראשון לציון.....

המעבר מאילת השחר לראשון לציון היה מעבר קשה.... התקשרתי מאד לנוף הגליל: רכיבה על סוסים, שמירה בשדות. לפני צאתי את אילת השחר גם התחלתי לעבוד בכרם וזאת היתה חויה בלתי רגילה: לחרוש עם פרדה בין השורות. זה היה ממש חג! אך זה לא ערך זמן רב: התחילו בבניית הדר האוכל ונודע להם שאני מסגר. גייסו אותי לעבוד במסגרות לבנין חדר האוכל ומאז- נשאיתי במקומו הזה. חלומותי לעבוד בחקלאות התחסלו- חוץ משכנות והזדמנויות.....

החוויה הראשונית שלי בקבוץ ג' בראשון לציון היה בקשר למקום מגורים. כשהתייצבתי בקבוץ- הפנו אותי לסדרן הדירות, שהיה צריך לסדר לי מקום לינה. עברו שעות; כבר ערב, וטרם קבלתי מקום. מצאתי פינה עם מיטה בלי מזרון והלכתי לישון. אילת השחר לא היה משק מפותח- אך היה שם סדר. בקבוץ בראשון היה הכל כמו במחנה קיץ של התנועה.

עבדתי קצת בפרדסים. היו פרדסנים שידעו "להוציא מאתנו את המיץ". היו מעמידים אותנו בשורה, עסערים משני הצדדים. אלה רצו להוכיח שאנו לא שווים כלום- זאנו רצינו להראות שאנו יכולים לעבוד כמוהם..... רצו להקים לול כהצר הקבוץ והטילו עלי את המשימה. בצעתי את העבודה והיא היתה טובה מאד. תקופת מה הייתי גם חצרן. החצר היה סך הכל 8 דונם!

ב-1938 התחדשו המאורעות. שרפו עמודי חשמל והחנקשו בעובדי חברת החשמל ובישובים מבודדים (כמו גן יבנה וכפר מנחם). נהרגו 7 פועלי חברת החשמל ליד מסמיה. אז ארגן יצחק שדה את הפו"ש (פלוגות שדה)..... לאחר כחדשים גויסתי, כמסגר, למפעל "תעש" מחתרתי בתל אביב והמשכתי בעבודה זו מספר שנים. כשהמשטרה התקרבה אלינו יותר מדי- הוציאו אותנו לפרדס על יד קבוץ נען ושם הכננו 10,000 פצצות. אני הייתי אחראי למבצע זה.... תקופת ה"תעש" שלי היתה קצת מוזרה: ביום- עבדתי בתל אביב; לפנות ערב הייתי מבקר ילדים ערבים בכפרים ובבילילה- פעילות של ה"הגנה". לדוגמה: עמדה להגיע אניה המעפילים "טייגר היל". הייתי בפלוגה שמחפידה היה לשמור על החוף. יצאנו אחרי ארוחת הערב; חזרנו ב-0500 ויצאתי לעבודה ב-0500. פעולה כזאת עשינו כל לילה שני.....

הייתי קשור גם ב"ב(של ההגנה) ומלאתי תפקידים שונים, כגון, טיפול בעולים שהגיעו ארצה במדים ותעודות של הייחזי הבריגדה.....

הקשר שלי אל הסקטור הערבי: זה נבע (עוד מחו"ל) מהרקע הסוציאליסטי הכללי שלי וחברותי בחשומר הצעיר. כשעליתי ארצה היה לי ברור, שהתנועה דוגלת בקשרים עם הערבים ("הארגון המשותף"). בקבוץ הארצי קמה מחלקה ערבית. לקבוץ בראשון בא מורה ערבי ללמדנו ערבית לחוג זה הצטרפתי ולמדתי באופן רציני. חפשנו קשרים עם הערבים בסביבה. בדרך לתל אביב הייתי יורד בכפר בית דגון וקשרתי קשר עם מורים בבתי הספר הערביים. היתה לי קבוצה די גדולה של מורים כאלה..... לפעמים המצב היה קצת מתוח: בבית דג'ן היו שני אחים, שהיו מראשי הכנופיות והבנים שלהם היו מורים, שאיתם התיידדתי. היו ליקשרים גם בכפרים אחרים בדרום. עזרתי גם בארגון שבתות הפועלים הערביים כמחנה הצבאי הבריטי בבית נאבאללה.

במסגרת פעילותי בהגנה הייתי מעורב גם בפרשה של חשיפת תכניות הצבא הבריטי ל"שבת השחורה" (חיפושי נשק ברחבים ועצירת מנהיגי היישוב). הביאו את המסמכים הגנובים לקבוץ ג' עם מכונת העתקה והיינו צריכים עד הבוקר לצלם את הכל. למרות הצפיפות כחצר שלנו הצלחנו, בכל זאת, לשמור על מבצעים כאלה בסוד, גם בפניחברי הקבוץ. פעולה נוספת שבא לקחתי חלק היה הנכיון (הלא מוצלח) להחזיר את אבא קובנר לאירופה במדי חי' הבריגדה.....

ואלה תולדות: אביהם הלוי, לביה צ'הר
 לקט ארכיוני מס. 3 (1983)

הלוי אופה לחם בחוות ההכשרה
 הייטסאון 1942

הלוי בצילום פספורט עם אמו (1930)

צניה = מדריכה ב"גורדוניה"

צניה עם אביה ואחיה

האסא - מארק דקאליכאוו 3.10.37
אסא... אסא...

ואלה תולדות...

אברהם הלוי

נולדתי ב-1918 בפולין. עיירתנו - אוסטרומזוביצק - נמצאת בין ורשה וביאלוסטוק, כ-6 ק"מ מטרבלינקה, הידועה לשמצה. העיירה, שמנתה כ-10,000 תושבים, היתה ברובה יהודית... מקורות התעסוקה העיקריים היו המנסרה וטחנת הקמח. מספר חייטים החפרנסו גם מבצוע עבודות עבור מחנה הצבא, שהיה סמוך לעיר... עיירתנו היתה יהודית מאד וציונית מאד. כל גוני התנועות הציוניות היו מיוצגות - מ"ביתר" הרביזיוניסטי מימין ועד ל"בונד" והקומוניסטים משמאל. היו גם מספר "שטיבעלאך" (חצרות) של חסידים. אבי, שהיה אדוק, היה שייך לחסידי גור.

התמונה המקובלת של עיירה יהודית (מ"כנר על הגג") לא כל כך התאימה לנו. היתה ספריה גדולה מאד... והיו חיי תרבות עשירים: ערבים שהוכרו על ידי הספריה או על ידי המורים של בית הספר "תרבות". בבית ספר זה שפת הלימוד היתה עברית. המנהל היה חבר השוה"צ, וכמו כן הרבה מהמורים - לכן לתנועת היתה דריסת רגל חפשית...

במשפחה אבי היו 5 ילדים: 3 עלו ארצה, אחד נספה בשואה ואבי הגר לארה"ב. סבי עסק בסחר בתבואות ואבא היה קונה-מוכר בקנה מידה קטן. במשפחתנו היו 6 ילדים: אחד מת בגיל צעיר, אחד נספה בשואה וארבעה הגרו לארה"ב (ואני ביניהם)... אמא קבלה חינוך יהודי טוב. היא ידעה לקרוא וכתוב באידיש ובעברית - דבר די יוצא דופן אצל בנות באותה תקופה. רוב משפחתה נספתה בשואה חוץ מאחות אחת שהיתה כבר בארץ ושני אחים שהגיעו לארגנטינה. אלה שנשארו בפולין נשארו בחיים עד סוף המלחמה ואז נתפשו על ידי הגרמנים וחוסלו - כחודש ימים לפני נסיגת הגרמנים מהאזור...

במשפחתו של אבא - רק הוא ואביו היו דתיים. הדודים והדודות היו חילוניים וגם אנו, הבנים, התמרדנו: סרבנו לקיים את טכס הבר מצווה... אחי נשלח ללימוד בישיבה אך בהגיעו לשם הפך להיות פעיל בתנועת "ביתר"... ההורים חשבו שהוא לומד כל הזמן בישיבה - אך רק יותר מאוחר נודע להם האמת...

ב-1925 הגר אבי לארה"ב, כאלפי יהודים אחרים, שלא היו להם מקורות פרנסה. הוא נהג כקודמיו ראשית נסע ראש המשפחה ולאחר שהתבסס קצו, וצבר קצת כסף - הביא אליו את המשפחה... מאז שנשע אבי שיניתי את כל תכנית הלימודים שלי: עד אז למדתי ב"חדר". עכשו החליטה אמי, בניגוד לרצונו של סבא, שאתחיל לקבל חינוך חילוני (ואני בגיל 8 וחצי)... עברתי לב"ס תרבות... בחמש השנים של העדרותו של אבא התקיימנו מהצ'קים שהוא שלח... 3 שנים לאחר נסיעת אבא, נסע לארה"ב אחד האחים שלי וב-1930 (בהיותי בן 12) יצאה לדרך יתרת המשפחה בכדי להצט לאבי ואחי בניו יורק.

ההפלגה: אנייתנו הייתה די גדולה אך היינו חולים רוב הזמן. מקומנו במחלקה השלישית היה מתחת לסיפון אך בילינו את רוב זמננו עם ידידה פולניה של אמא שהיתה במחלקה הראשונה... ההפלגה ערכה 3 שבועות...

בניו יורק אחרי שבוע התחלתי כבר ללמוד בבית הספר. בהתחלה היה קשה - לא ידעתי מלה באנגלית. אך אסגלתי מהר וכעבור חודש וחצי ידעתי לקרוא באופן חפשי... מצבנו הכלכלי היה קשה מאד ולאחר כחודש התחלתי גם לעבוד אחרי שעות הלימודים בכדי לעזור בקיום המשפחה. אחי עבד בחנות מכולת, אבא מכר סחורות מדלת לדלת ואני מכרתי שרוכי נעלים, גפרורים וסלי קני וז...

ביתנו: כשהגענו - אבא רצה לעשות עלינו רושם ושכר דירה יפה בעלת 3 חדרים והסקה מרכזי אך כעבור חודש נאלצנו לעבור לדירה פשוטה יותר בלי הסקה מרכזית. האיזור היה מעורב:

יהודי-איטלקי-פולני בוליאמסבורג. רוב הדירות בסביבה נכנה בסוף המאה ה-9 : דירות סטנדרטיות : 4 חדרים קטנים וביניהם - שנים בלי חלונות. במטבח - תנור שמש גם לחימום הדירה וגם לבישול. חיי המשפחה התרכזו במטבח. הדירה שלנו היתה בבית דירות של כ-20 משפחות, כולן יהודיות.

... כשגמרתי כיתה ח' עברתי ללמוד ב"תיכון טכני יהודי", ב"ס בעל רמה גבהה שמומן על ידי הקהילה היהודית ... לדאבוני - בגלל קשיינו הכלכליים, למדתי שם רק שנה ובגיל 15 יצאתי לעבוד באופן מלא...

לתנועה הצטרפתי מספר חדשים לאחר שהגענו לניו יורק. בפולין הייתי בתנועת נער אחרת אך פה החלטתי להצטרף להשוה"צ. לא ידעתי איפה למצוא את התנועה. הלכתי שבת אחר שבת מרחוב לרחוב עד שסוף-סוף מצאתי את הקן ... איך התייחסו הורי לתנועה ?? בהתחלה לא ידעו מה זה ושמו, שיש משהו שעוזר להעניק לי חינוך יהודי. אחר כך - קבלו קצת הלם, כשמצאו, שלתנועה יש גם דרישות, כגון, איסוף כספים לקק"ל בימי ראשון או בשבת הבוגרים - איסור על למוד אוניברסיטאי. את המציאות של חוסר הדתיות של התנועה קבל אבא - בדלית ברירה - כי מהמסגרת הדתית יצאתי כבר בפולין ... ומכיון, שבדרך כלל היה לי כסף בכיס בחרו בי כגזבר הקן. את רוב שכרי נתתי, אמנם, בבית אך לעתים הצטרכתי גם לשלם את שבר הדירה של הקן ... עבדתי הנקיות של ירוקת; התמחיתי בזה. אח"כ - עד שיצאתי להכשרה עבדתי ב"איזור הטכסטיל" כבער שליוו וכאורז חבילות.

... הייתי הראשון בפלוגה שיצא להכשרה - באפריל 1939. חות ההכשרה היתה ליד ליברטי - אזור הירי במדינת ניו יורק שבו היו מרוכזים הדיה מלונות ומקומות קיט יהודיים. ב-3 החדשים הראשונים היה לי קשה מאד : עבדתי 7 ימים בשבוע, 14 שעות ביום בחברה שספקה מוצרי חלב לבתי מלון בסביבה ... הפלוגה בחוה מנתה כ-20 חבר : 15 מקבוץ ב' (חברי כפר מנחם לאחר מכן) ואנו, "הירוקים", מקבוץ ג' היינו 5 חברים. שטח החוה היה כמה מאות דונם אך רובו היה יער. לכן לא היו הרבה עבודות חקלאיות חוץ מרפת, קצת ירקות וכריתת עצים להסקה. התפרנסנו בעיקר מעבודות חוץ : אצל בעלי לולים, ספקי ירקות וחלב ובעיקר כמלצרים בבית מרגוע לחולי שחפת... הדבר העיקרי, שלמדנו בחוה זו היה שאנו מסוגלים לעבוד בעבודות פיזיות קשות ...

בערך בתקופה של כניסת ארה"ב למלחמה - עברתי לקומונה העירונית של הקבוץ בעיר בלטימור. חברי הקבוץ עבדו בעיקר במספנות ובבתי החרושת לחלקי מטוסים. ההכנסות הגבהות מעבודות אלה שמשו כבסיס ל"קרן העליה" שלנו אחר כך. הוחלט שאלמד את המקצוע של אפית לחם... הספקתי ללמוד כשנה אחת מה שלוקח שנים רבות כשעולים בסולם המקצועי בדרך הרגילה. תמורת היחס הזה התאיבתי לא לצל את הנסיון שלי בכדי לקבל עבודה בארה"ב.

בגמר תקופת ההכשרה באפיה עברתי לחות ההכשרה החדשה בהייטסטאון, ניו ג'רסי, כי בינתיים גוייסו הדבה חברים בחוה לצבא וסיווגי הבטיח שלא יקראו לי. קבלתי על עצמי את האחריות לעניינים הטכניים של החוה ולצורך זה נאלצתי ללמוד את מקצוע השרברבאות בשיטת "עשה זאת בעצמך" כשהגיעו לחוה חברי קבוץ ד' (עין דור) שטרם גוייסו חזרתי לקומונה בבלטימור (1943). פה למדתי את מקצוע השרברבאות בצורה יותר יסודית על ידי עבודה עם בעלי מקצוע טובים.

בספטמבר 1944, לאחר שהות נוספת בחוה, שבה הכרתי את פבינה - התחתנו ויצאנו לסט. פאול בשליחות התנועה.

בסוף 1945, כשהתארגן צוות לאחת מאניות המעפילים בקראתי חזרה לניו יורק... הצוות היה בעיקר מחברי תנועות הנער החלוציות ובגלל נסיוני באפיה הפכתי להיות טבח. נעזרתי בהכנות להפלגה על ידי בעל מקצוע מעולה.

ספור התפלגה לא יסופר פה.

הגענו לחוף חיפה (שם אגייטנו היה ה"הגנה") ב-1 באוגוסט 1946. לאחר תפישת האניה ע"י הבריטים היינו צריכים להיות מועברים למחנה ההסגר בעתלית. אנשי הסוכנות הצליחו לשחרר את אנשי הצוות ולאחר שהות קצרה במלון "כרמליה", הידוע, הגענו לפי בקשתנו (יהודה, בקי ואני) לעין השופט, ששם היו לנו ידידים - מדריכינו לשעבר מהתנועה בארה"ב. בקבוץ ערכו לנו קבלת פנים יוצאת מהכלל. חברי הקבוץ, יוצאי ארה"ב היו מאד גאים בנו - חניכיהם. היינו בעין השופט כשבוע ימים, עד שסדרו לנו ג' כדאשון. פה היינו רק כמה ימים ונסעתי ל"יסור" (חצור) ששם הספקתי להיות בין דיירי בית האריזה.

"לכולנו שמות עבריים"

(גליונות הקבוץ 13.10.41.)

עוד ב-1938 צויין, שקמה תנועה לשינוי שמות החברים לשמות עבריים. ואכן, מן הראוי היה, שקבוץ ארצישראלי המתעתד להכות שרשים במולדת העברית, אי שם בין הרי הגליל - מן הראוי, שגם חבריו ישאו שמות עבריים. כל יישמע בתוכנו שם גלותי זר המרשרש ומצרצר והצורם את האזן העברית!

מערכת "גליונות" תפתח "פינת השם העברי" בה יתפרסמו השמות העבריים המחדשים והשמות העבריים הקיימים:

רחל פנחסי	אברהם חלמיש (חרלמוב)
ג'ורא בן יהודה (לוץ מרשל)	חיים המאירי
אפרים הררי (ברגר)	
יוסף דובדבני (וישינסקי)	ועוד

דיו מבט לשמות שבמסגרת בכדי לתאר לעצמנו איזה בליל שמות היה נשמע בקבוץ לולא החלפנו את השמות הגלותיים... החברים הזקוקים לעצה בהחלפת שמותיהם לשמות עבריים - יפנו למערכת.

(1.11.41)

עד עתה לא התקבלו פניות למערכת בקשר עם החלפת שמות לועזיים לעבריים. היתכן הדבר?

יחשוב כל אחד עד כמה לא נאה הדבר... חברי!... פנה למערכת "גליונות". הסר מעליך את התואר הגלותי והייה עברי גם בשמך.

אנו מפרסמים עוד רשימה של חברים בעלי שמות עבריים:

נסים כהן	דב בר
יעקב פרחי	אברהם כלב
יהודה אלעזר	יעקב בן בסת
אלה מוריה (לרר)	מרדכי קצירי (נויגרושל)

(22.11.41)

במשך הזמן נוספו שמות עבריים חדשים:

רחל שמיר (דיאמנט)	שמואל פז (גולדשטיין)
יעקב כחלומי (פיקש)	דוד גבן (רוטשטיין)
אלישע כתב (שריבר)	יעקב ידידי (פרוינד)
יחזקאל בן יוחנן (קובסינו)	

(6.12.41)

ועוד

בנימין פורת (פורט)	בנימין ארגמן (ויזנברג)
אלי נדיב (שטיפט)	צבי איתן (אטקין)
צבי בן אמוץ (ברוורמן)	ישראל איתן ("")
טובה נעמן (נוימן)	אלנה שביט (שטרן)
חיים כפיר (דז'יברי)	טובה אופיר (גולדברג)

הציעו למערכת, שהורי כל אחד מילדינו יחליפו את שם משפחתם לשם עברי ויקבלו את האזרחות הארצישראלית (אם אין להם). באופן זה יגדלו ילדינו מינקותם כאזרחים ארצישראלים נושאים שם עברי טהור. תדרש לכך, אמנם הקצבה קטנה - אך כדאית - למטרה זו..

(24.2.42)

מטעם מערכת "פינת השם העברי" נשלח מכתב זה אל:

משרד המועצה להשלטת העברית

תל אביב

ח.נ.,

בקבוצנו קיים עלון דו-שבועי בשם "גליונות הקבוץ", ובו מדור קבוע בשם "פינת השם העברי". במשך הזמן התאמנו לחלק גדול מחברינו (כ-50 חבר) שמות עבריים נאים. אך אנו נתקלים בכמה קשיים:

(א) הקושי במציאת שם מתאים,

(ב) החלפת השם כרוכה בהוצאה כספית רבה.

אי-לכך, נבקשכם לשלוח לנו את רשימת השמות העבריים העתיקים והחדשים הנמצאת אצלכם, וכן להודיע לנו אם יש איזו אפשרות לקבל הנחה ממשרדי הממשלה להחלפת שמות... אם אתם מעוניינים ברשימת השמות אשר התאמנו לחברינו - נהיה מוכנים לשלחה לכם.

בברכת חברים,

מערכת "גליונות הקבוץ"

(13.8.42)

עד כה הודענו על 50 שמות עבריים של חברינו. אנו מבקשים שנית את חברי הקבוץ ומוסדותינו להשתמש אך ורק בשמות העבריים... נמשיך במפעל ונקווה שנגשים בקרוב את סיסמתנו:

"לכולנו שמות עבריים"

(וכעבור כ-13 שנה)

על החל' 55. 4.11.

"מבצע השם העברי"

סוף סוף נעשתה פעולת שינוי השמות בפנקסי ההסתדרות של החברים. מעתה יכולים החברים ובני משפחותיהם להציג עצמם בסניף קופ"ח בשם העברי.

גם בתעודות הזהות משתדלים אט אט להשיג את האישורים לשינוי השמות. כידוע נכתבו שמות עבריים בתעודות הזהות של החברים עם הקמת המדינה, אך שמות אלה לא היו מאושרים. עתה הננו משיגים אישורים אלה. לכן מתבקשים החברים בעלי שמות עבריים בלתי מאושרים (שלא קבלו על כך אישור בכתב) לסור למזכירות על מנת לחתום על טופס.

צ ב י ה ז ה ר

נולדתי ב-916 בפולין - בעיירה בחבל אוקראינה, קרוב לגבול הרוסי דאז. בעיירה, רוב התושבים היו יהודים - רק בחיקף גרו אוקראינים...

משפחתי: היינו עשירים. אבי היה בעל מנסרה ועסק גם בייצוא תבואות. הודות לקשרים הטובים שלו עם לקוחותיו הגויים זכינו, בזמן המלחמה, להגנה טובה בפני הפורעים האוקראינים. משפחות הורי היו באיזור הזה במשך דורות... הורי לא היו אדוקים אך היו שומרי מצוות. הם שמרו על כשרות, חגגו את החגים אך לא היו ציונים...

אמא נהלה בית למופת וגלתה יחס והבנה בלתי רגילים למסובבים אותה. הבית היה פתוח ומלא שמחה... אמא טפלה גם במשפחה ענייה מרובת ילדים: כל יום ה' לפנות ערב היתה ממלאה סל גדול עם זכרי מכולת לשבת ומביאה את זה אליהם בסתר. נוסף על כך היה אוכל אצלנו כל שבת תלמיד ישיבה (לפי הנמנה הוקובל)...

אבא תמיד היה טרוד בעבודתו. היו לו הרבה פועלים ופקידים ונסע הרבה לרגל עסקיו... הוא היה איש אימוץ: לעתים קרובות היה ממלא תפקיד של "בור" בעיירה. הסלון בביתנו היה המקום המיועד לכך ולנו, הילדים, היה אסור להכנס בשעת הבורורים. האנשים היו באים אליו לפני שהלכו לבית המשפט. בהרבה מקרים הצליח אבא לישב את הסכסוך ולבטל את הפניה לבית המשפט (הממשלתי).

בביתנו היינו 7 ילדים והרבה קרובי משפחה. בחגים היינו מתאספים בבית. כולנו ידענו לשיר והיו בינינו כל הקולות - ממש מקהלונת... תמיד ציפינו לערב שבת: לפני הארוחה (וגם אחריה) ישבנו ושרנו בהתלהבות. עובדה זו היתה ידועה בסביבה והרבה שכנים היו מתאספים מחוץ לבית להקשיב לשירתנו... קצת מהווי החגים: בחנכה היתה לנו חנכית שמן... בפסח "בערנו את החמץ" - החליפו את כל כלי האוכל עם אלה שהיו שמורים כמיוחד לפסח. כל בני המשפחה קבלו בגדים חדשים... סוכות היתה מרפסת אחת - כולה חלונות וגג שנפתח וכוסה בסכך...

היינו מקובלים גם על היהודים וגם על הגויים. אבא שמר על יהדותו אך היו לו קשרים טובים עם הגויים... אני זוכרת איך שבקיץ, כימי ראשון, היינו נוסעים עם אבא לחווה של הפריצים (בעלי האחוזות). שם היו מעמידים לרשותנו כרכרה וסוסים מפוארים והיינו נוסעים תוך מטעי הלילך (גדלו אותו לתעשיית הבושם). נסענו קילומטרים ארוכים בין שיחי הלילך בעלי הריח הנפלא... במוצאי שבת בחורף היינו רותמים את סוסינו למזחלת ומטיילים ברחובות העיר המושלגים...

לתנועה נכנסתי בגיל צעיר (גם אחותי, היתה בתנועה). הורי לא היו מרוצים מזה וניסו לשכנע אותי לעזוב. פעם נודע לאבא, שאני מדריכה קבוצה של ילדים עניים (דבר שלא הלם את מעמדו החברתי) והוא הופיע פתאום בזמן הפעולה ובתוך לי סטירת לחי לפני חניכתי (הייתי אז בת 12)... בעיירותנו פעלו כל תנועות הנער. ההשפעה היחסית שלהן היה לפי הדירוג החברתי. רוב הנער השתייך לתנועות של מפא"י והציונים הכלליים ובתחתית הסולם היה השוה"צ, שרוב חניכיו היו מהשכבות העניות (זה מה שהפריע לאבא. הוא לא הבין מה אני מחפשת בין העניים מחוסרי ההשכלה. אך אני ארגנתי לעצמי דוקא קבוצה כזאת ממשפחות מרובות-ילדים עניות)... הקן מנה כ-150-200 חניכי

בבקר למדתי בבית הספר הממשלתי ואחר הצהריים למדתי עברית בבית"ס "תרבות"... כשאחותי התכוננה לצאת להכשרה (לקראת העליה) - התחלתי גם אני לדבר על כך. לזה התנגד הורי בחריפות - אבא היה אומר, שצריכים לעלות ארצה רק כאלה שאין להם ממה להחזיקים בפולין... (אחותי, אמנם, יצאה להכשרה ועלתה ארצה כחלוצה. בארץ שהתה תקופה קצרה בחולדה ואח"כ עברה העיירה. אחותי הבוגרת עלתה ארצה בתור קפיטאליסטית ובנתה בית של 3 קומות ברח' דיזנגוף מס' 181).

אבא נסע בכל הדרכים להוציאנו מהתנועה... אפילו נסה לשדך אותי עם אחד מפקידיו המבוגרים... משפחתי התחילה לראות לראשונה את צדקת דרכי כאשר השלטונות הפולניים התחילו להציק ליהודים העשירים על ידי הטלת מסים כבדים מאד. אז אבא תיבין שא"י איננה מקלט רק לעניים...

העליה ב-1936 (והייתי אז כבת 18) חסלנו את כל עניינינו בעיירה והתכוננו לעלות. לננו בבית מלון לקראת העליה לאניה. ברגע האחרון הגיע צו ממשלתי המפקיע את כל רכושנו. לו היה אבא רוצה לערער על הגזירה - לא היינו יכולים להפליג באניה זו. ואם להפליג לפי תכנית - זה אמר לוותר על כל רכושנו (אולי בדיוק לזה התכוונו השלטונות?). זה היה הלם נוראי ונאלצנו לעלות ארצה כמעט חסרי כל.

למזלנו באנו ישר לבית המסודר של אחותי ברחוב דיזנגוף. אבא מיד הפש ומצא עבודה. הוא די נדהם מהמציאות החדשה - עד אז בכלל לא התעניין במצב בארץ. כשהסתכל מסביבו שאל את אחותי: "כבר לא מצאת מקום אחר לבנות בית - אלא רק במדבר?" (כי אז בסביבה היו חולות עד לירקון).

חפשתי את הקן - אך ללא הצלחה. בדמיוני ראיתי קן גדול עם מקום התכנסות מסודר. לבסוף מצאתי את הקן - מתחת לעצי השקמה (ליד בית הבימה של היום). ראש הקן היה יוסף ארנון מעין המפרץ, והוא הציע לי להצטרף לגדוד "מרחביה"... הורי ידעו, שהצטרפתי גם בארץ לתנועה ועשו מאמצים טוב להוציאני. אבא כבר הסתדר בעבודה ואמר: "יש לך בית. זה את מחפשת בהשוה"צ? מה חסר לך?" אך נדיבתי מהתלהבותו של מדריכנו (הבר חל עמל) לחיי קבוץ... כאשר הגרעין של קריץ ג' עבר מהכשרה במשמר העמק למושבה בראשון לציון - בא אלי גיורא בן יהודה ואמר: "יש מעט חברות בקבוץ בראשון ובקושי ממלאים את כל מקומות העבודה החיוניים בתחום השירותים - יצוי שתבואי אלינו בהקדם האפשרי." התהלתי להתכוון.

היתה לי ידידה - עליזקה - במשק הפועלות (שבקרבת ביתנו). לאט לאט, רכזתי אצלה את חפצי המעטים (כי הורי התנגדו בתקיפות ליציאתי לקבוץ). יום אחד בא מיכה שמבן באפנים לביתה. זרקתי לו מהמרפסת את מזודתי עם יתרת חפצי. הוא הסתלק מהר ואני - ברחתי מהבית. בגלל היציאה החפוזה מהבית הגעתי לראשון לציון בלי מיטה ומזרון.

בקבוץ בקושי מצאו לי מיטה - פשוט לא היתה... במשך כשנה לא היה לי קשר עם הורי. הם ידעו, שבקבוץ יש תנאים קשים: גרנו באהלים; והיה להם קשה מאד לקבל את זה. בינתיים הצטרף אחי הצעיר עם גדודו למשמר העמק. כשהתוודעו בקרו אותו וראו את תנאי החיים המשופרים שם - באו אלי בטענות: "למה לא הלכת לקבוץ כמו משמר העמק... למה בחרת דוקא בקבוץ עני?"

... בינתיים התקשרתי עם בידז'ו. כשבאו ההורים לבקר בקבוץ היה בידז'ו מסתלק מהחדר בכדי לא ידעו שאנו חיים יחד. בכדי להתחשב קצת ברגשותיהם של הורי - החלטנו להתחתן כדת וכדין ברבנות בתל אביב (לא ספרתי על כך לאף אחד בקבוץ, כי היו צוחקים מאתנו וגם כועסים). לכל דאגו הורי. כל המשפחה הענפי שלי באה לחופה לרכנו... אחרי החופה חזרנו, בידז'ו ואני, לקבוץ בראשון ובני המשפחה בשאריו לחוג את המאורע בלעדנו.

אני הצטרפתי לקבוץ ג' כמה שבועות לאחר שהגרעין הגיע ממשמר העמק. הייתי מספר 3/ היו מעט בחורות. כסף לא היה אך היה צורך בכל מיני שירותים: לא היה לנו ספר; לא היתה לנו תופרת או סנדלר. כל יום באו להציע לי משתו אחד... בקבוץ ו' (בנחלת יהודה) למדתי לעשות מזרונים עם מילוי של עשב ים. אחייכ חסרן שמיכות. יצאתי ללמוד לעשות שמיכות מ"בד ערבי" ובוצות. בקבוץ גת למדתי לעשות דיבת תפוזים ולכבוש מלפפונים (אותם היינו אוטפים ללא תשלום בגן ירק אחד). למדתי גם לספר - בעיקר בחורות... כאשר עלה קבוץ "עין הקוויא" להתישבות (כשער הגולן) ירשנו את המזיכה שלהם וקנינו גם את המכבסה. כל יום א' היינו (מרים ל. ואני) עובדות במושבה עם חמור ועגלה ואוטפים כביסה מלובלכת מלקוחותינו. סימנו, כיבסנו, גיהצנו - וביום ו' היינו מחזירים את הכביסה לבתים במושבה. עבדנו שעות רבות אך לא הרווחנו הרבה...

... בין היתר עבדתי גם בפרדסים והייתי חברת במועצת הפועלות... הייתי סוכנת של "ספרית פועלים" ומחתימה על חתונות "משמר" לקראת הופעתו לראשונה.

תקופת ההתנסות בעבודות הרבות והשונות האלה הסתיימה כשיצאתי לקורס למטפלות. זה פתח תקופה ארוכה של עבודה כחינוך.

אדי כהן (יליד ברלין 1920)
20.01.1988

(ראיינה: שרה אשל)

ש: נולדת בגרמניה, מתי יצאת לארה"ב?
אדי: ב- 1937. הייתי בארה"ב עד 1947, 10 שנים עד לעלייה ארצה.

ש: כלומר, את נעורייך עברת בגרמניה הנאצית.
אדי: נכון. גדלתי בבית יהודי טוב. מסורתי, שומרי שבת, אבל לא היתה כפייה דתית. בבית שרר חופש מוחלט. אמנם הלכתי לבית הכנסת, חגגנו את הבר-מצווה שלי. לאחר הבר מצווה שלי, בערך בגיל 13-14 הצטרפתי לתנועת השומר הצעיר. למדתי בבית ספר גרמני עד 1936, עם כל מה שהיה כרוך בזה. עד לבוא הנאצים היתה לי ילדות טובה מאוד. עם בוא הנאצים הכל השתנה. הכל התהפך, היינו שונים מכולם. לפני זה היינו בארגון ספורט גרמני "בר כוכבא". זה היה ארגון גרמני יהודי. היינו מאוד אקטיביים בספורט ובמשחקים יחד עם נערים גרמניים. אחר כך התחילו ההטרדות. תחילה זה היה כאילו בצחוק, השמיעו את התיאוריה הגזענית של הארים לעומת אחרים. אבל לאט לאט זה החריף ואי אפשר היה לסבול את זה. ב- 37 חשבתי על עליה ארצה עם חברת הנוער שהגיעה לכפר-מנחם, אבל כאשר ההורים החליטו לעזוב את גרמניה ולנסוע לארה"ב נאלצתי לנסוע איתם. את החברים שהייתי צריך לעלות איתם פגשתי אחר כך בכפר מנחם. הצטרפתי מאוד שנאלצתי לנסוע לארה"ב ולא לעלות ארצה.

ש: ספר עוד קצת על החיים שלך בגרמניה, ממה התקיימתם. איך היו החיים בבית הספר, בתנועה...

אדי: אבא עסק במפעל מתכת. לאבא היה מפעל של מתכת, אחר כך גם אני נתפסתי לעסוק בזה. אם כי אבא המליץ לי לא לעסוק בזה. מצבנו הכלכלי היה טוב, זה היה מפעל גדול ומבוסס. היה לנו בית עם 7 חדרים, היו לי אח ואחות גדולים ממני, אני הצעיר ביותר. חיינו כמו כל יהדות גרמניה באותם ימים, יהודים טובים וגם גרמנים טובים, אבא לחם בתור קצין גרמני במלחמת העולם הראשונה, לא היה ציוני, אבל לא התנגד שאנחנו נהיינו ציונים. אחותי ואני היינו ציונים שרופים מאוד, אבל אבא לא. הוא היה אומר שהוא לא השומר של אלוהים, אם נרצה נהיינו דתיים ואם לא זה גם כן בסדר. הציונות היתה אז מקובלת בגרמניה. בכל אופן בברלין, היתה יהדות מתקדמת, היתה תקופה מאוד מעניינת בתנועה, היו פעולות לא שגרתיות. בתקופה שהנאצים עלו לשלטון למדנו שימוש בנשק במחתרת חלקית. היו לנו פגישות עם הגסטפו לא כל כך נעימות. היו ויכוחים אין סופיים עם הנוער הקומוניסטי שהלכו בתקופה מסוימת עם הנאצים. על הבסיס שיהיה יותר גרוע יהיה אחר כך יותר טוב. כציונים סוציאליסטים, היתה לנו מטרה ברורה. וכבר היו לנו אכזבות מברית המועצות, הגיעו אלינו הדים ממלחמת ספרד. אנחנו לא היינו צריכים לחכות לגילויים של חרושצ'וב... בתנועה שלנו היו טרוצקיסטים וסטליניסטים והיו ויכוחים רבים. בסופו של דבר, יצאנו לארה"ב, היו לנו שם קרובי משפחה.

ש: מה היה הדבר שגרם להחלטה שלכם? בכל זאת, עד .... המשכתם לחיות שם?
אדי: שוטר אחד גרמני, שהיה ידיד של אבא, הודיע לנו שאנחנו ברשימה של הגסטפו, ושעלינו לזוז. אמא רצתה לעזוב את גרמניה עוד לפני זה, אבא לא רצה. הוא היה גרמני בלב ונפש, אבל לאחר שהגרמני בא ואמר שאנחנו ברשימה, קמנו ועזבנו.

ש: ההורים ושלושת הילדים?
אדי: לא. אחותי, שהיא בוגרת ממני, עלתה לפני זה ארצה. היא יצאה למשק הפועלות בנחלת יהודה. (1934). היא השתייכה לארגון סטודנטים ציוניים. אחי, שגם הוא בוגר ממני, השתתף ב"מכביה" בארץ, לא רצה להישאר בארץ, ויצא לפנינו לארצות הברית. אחי לא נתפס לרעיון הציוני.

ש: כך שהוריק ואתה כבן זקונים. יצאתם את גרמניה ב-37. אבל לא הייתי רוצה לסיים
בזה את התקופה הגרמנית בחייך. הרי היית כבר נער בוגר בן 17, בתנועה, עד
למאורעות שהתחוללו שם.

אדי: ארבע השנים האחרונות היו קשות מאוד. הייתי ילד יהודי גאה, והייתי חוזר הביתה יום
יום אחרי מלחמות רחוב. אמא היתה מסכנה, אבל אנחנו, הילדים היהודיים לא ויתרנו.
ההורים פחדו, אבל אנחנו היינו צעירים, ולא היינו כל כך ערים לסכנות, הלכנו לבית הספר,
לתנועה. יצאנו לטיולים. המשכנו בפעילות כמעט רגילה, תחת עינו הפקוחה של הגסטפו.

ש: היה קן גדול בברלין?
אדי: קן רציני מאוד; פגשתי שם את משפחת צירקין (דן), את האח של רחל זלינגר (קוטי כפר
מנחם). היו כמה קינים בברלין. התנועה היתה חזקה מאוד.

ש: לאחר שיצאת הקן התפזר?
אדי: התחילו להתפזר בסוף היותי שם. חלק עלה ארצה לכפר מנחם, לבית זרע. השומר
הצעיר הפסיק את הפעילות בברלין בשנים 37-38. כל הדרך לאמריקה בכיתי, רציתי לעלות
ארצה. אבל בסוף הגעתי, למדתי מקצוע, הכרתי עולם מעניין. השתלבתי בתנועה.

ש: עוד לפני אמריקה, נמשיך קצת לשוחח על התקופה האחרונה בגרמניה. ספר קצת על
המפגש עם המציאות הנאצית.
אדי: היתה תנועה ציונית חזקה מאוד, היום ביניהם אישים בולטים מאוד, סביבם גם התרכזו
תנועות הנוער הציוניות. היה ברור שליהודים בגרמניה אין עתיד, וצריך לצאת משם עד כמה
שאפשר מהר יותר.

ש: זה היה רוב, זה היה מיעוט?
אדי: אני יכול לדבר רק על ברלין. בברלין זה היה כחצי. היו קומוניסטים שהכבידו עלינו מאוד,
והיו גם הרבה יהודים של היו ציונים והאמינו שחלום הבלהות ששמו היטלר יעבור. ואם זה לא
יستیים עדיף להתאבד. אלפי יהודים בברלין באמת התאבדו. הם ראו שהעם הגרמני הולך
עם הנאצים, ואז אין טעם בחיים. הרי היטלר עלה לשלטון באופן דמוקרטי. לאחר ששמענו
אותו באסיפות וברדיו היה ברור שאין עתיד ליהודים שם. והיו שלוש אפשרויות: להתאבד,
לחכות למה שיקרה וללכת לאן שהנאצים יובילו או התשובה הציונית. היו אורטודוקסים,
קונסרבטיביים. זרמים שונים, אבל האפשרויות היו בעצם שתיים: להשאר בגרמניה או לעזוב
ובהקדם. השומר הצעיר, החלוץ וגם בני עקיבא דחפו לעלייה.

ש: אתה אישית יכולת להתרשם ממה נבעה השפעתו של היטלר?
אדי: לא היתה עדיין טלוויזיה, אבל שמענו ברדיו את הנאומים. אני גם השתתפתי כצופה
באולימפיאדה בברלין (1936). ראיתי את הכושי האמריקאי, ג'סי און, שניצח שלוש פעמים
את הגרמנים האריים והטלר לא היה מוכן ללחוץ את ידו. כך ראיתי את היטלר. כאשר אני
עברתי קורס של מצילים בשחייה, זכיתי ללחיצת יד של אחד השרים הנאצים, וכאשר קראו
לי בשם כהן לעלות על הבמה (זה היה בבית הספר), השר כמעט התעלף במקום, כאשר
ראה יהודי בהרבה גבוה ממנו, והוא חייב ללחוץ את ידו. היינו פוגשים בנאצים כאשר אבטחנו
את הכנסים של התנועות הציוניות. היה לנו נשק קר וגם נשק חם. לנו לא היו אשליות בקשר
אליהם.

ש: אותי מפתיע, כאשר אני רואה בטלוויזיה את ההתלהבות מהיטלר, באותם הימים,
התלהבו ממנו כאישיות כאילו מקסימה.

אדי: גרמניה היתה במלחמת העולם הראשונה במצב קשה. ברפובליקה הוויימרים היו הרבה
מחוסרי עבודה. היטלר נתן להם עבודה במפעל הנשק. נתן להם גאווה לאומית, החזיר להם
את הכבוד העצמי. למדתי עם הרבה ילדים גרמניים. הרגשתי שהיתה להם התרוממות רוח

מזה שגרמניה שוב חזקה. כך מתפתחת הלאומנות המופרזת שאנחנו עדים לה גם היום. בכל אופן, בבחירות העם הצביע בעדו.

ש: נחזור לארה"ב

אדי: הגעתי לבני יורק, חיפשתי את התנועה, נוסע לי שזה בברוקלין, והלכתי לשם. כאיש שבא מאירופה לא הייתי מודע למרחקים של עיר כניו יורק. לא תארתי לעצמי שאם אני גר ברחוב 96 ומחפש ברודוי 305, שאני צריך לעבור את כל מנהטן... הלכתי כשעה וחצי. בכל אופן, הגעתי וצורפתי לקן ברוקס. יש לנו בקיבוץ מספר חברים מהקן הזה (שושנה אטקין, שמואל בארי, יהודה סלע ועוד). גדוד להבה. התחלנו לעבוד בתנועה, כמובן, ראשית כל עבדנו לשם קיומנו. 8 שעות ביום. למדתי בבית ספר טכני שלוש שעות, כך שיום העבודה שלי, הלימודים והקן נמשך שעות רבות מאוד, עד מאוחר בלילה. היינו צעירים וזה לא הפריע. הייתי חוזר הביתה בחצות, ומתחיל בבוקר מוקדם את יום העבודה בתוספת שעות הנסיעה הלוך וחזור. הייתי מרוצה מאוד.

ש: איך היה קן ניו יורק לעומת הקן בברלין?

אדי: החיים בקן כמעט ולא היו שונים. הכניסו אותי להדרכה, למרות שלא ידעתי אנגלית. מבחינת ההשקפה והמבנה כמעט ולא היה הבדל מבחינה רעיונית. גם התנועה בארה"ב לא היתה סטליניסטית, דבר שאחר כך הכביד עלינו בבואנו ארצה. לא היה כל קושי להסתגל לתנועה בניו יורק. צופיות, שיחות רעיוניות, יהדות, דברים שעסקנו בהם גם בברלין. מבחינה חברתית היה מאוד נעים. זה היה גדוד יפה. רבים מגדוד להבה נשארו בארץ ובקיבוץ.

ש: איך הסתדרו ההורים?

אדי: ההורים לא הסתדרו טוב. קרובי משפחה עזרו לנו. (הם היו אמריקאים מדורי דורות. אחד הדודים שלי היה היהודי הראשון שקיבל אות הצטיינות על השתתפותו במלחמת הצפון והדרום). בזכות הקרובים הגענו לארה"ב כי הממשלה האמריקאית לא כל כך ברצון נתנה ליהודים מאירופה להכנס. רק כאלו שהיו להם כל הניירות הדרושים. אנשים עשירים וכו'. הקונסוליה האמריקאית בברלין התנהגה בצורה קשה מאוד כלפי היהודים שרצו להגר.

ש: למרות שהם ראו את המצב ויכלו לשער מה הולך להיות שם?

אדי: הם לא רצו בתוספת יהודים באמריקה. טוב. הגענו לאמריקה, ולא הרבה אחרי זה התחילה המלחמה. היינו רותי ואני שליחים בקליפורניה. שם נפגשנו עם אותם האנשים שהם גם היום אוהדים שלנו. היו שם שליחים שלנו לפנינו (רוחמה) והיו שליחים אחרים. קליפורניה זה כמעט ארץ אחרת, 3000 מייל מרחק מניו יורק. היינו בניו יורק שנתיים - שנתיים וחצי וחזרנו להכשרה. היינו בניו ג'רסי. חשבנו שנעלה ארצה לאחר זמן קצר אולי שנה, אבל התחילה מלחמת העולם. היפנים התקיפו את פרל-הרבר, וכל החלומות של עלייה מוקדמת נגוזו. קיבוץ ג' האמריקאי התארגן לשהייה ארוכה בארה"ב. חלק גדול מהחברים התגייסו לצבא, לצי. חלק מאיתנו הלך לעבוד לתעשיית הנשק. גם אני (CLEVELAND). למדנו מקצועות שונים אחר כך התחלנו להתגייס לחילות הברית. אני התגייסתי שנה לפני סוף המלחמה לצי המסחרי. זאת היתה עבורי תקופה מעניינת מאוד. נסעתי הלוך וחזור לאירופה, פעם למרכז אמריקה, לקובה וכו'. הייתי מלח סיפון. זה היה פרק עשיר מאוד מגחינת ניסיון חיים וחוויות. הייתי בארצות שהיו כבר משוחררות מהנאצים. חלק עוד לא. הייתי בהולנד, דניה, בלגיה ואנגליה. היו ארצות שהמצב הכלכלי שלהם היה נורא. בלי אוכל. שם גם פגשתי את אנשי הבריגדה (ברוטרים). היה מאוד מרגש למצוא שם חברים משלנו (כפר מנחם). הגעתי אליהם, הבאתי להם דברים, אם כי הם לא רצו לקבל. היו לי הרבה סיגירות כי לא עישנתי וכו'. הם לא רצו לקבל מתנות מאמריקאים אם כי היינו חברי תנועה. הפגישה היתה מאוד מרגשת. לאחר המלחמה חזרנו לבית המשותף בניו יורק. הבאנו איתנו הרבה כסף. בצי המסחרי שילמו טוב מאוד וכך גם באזורי סכנה שונים. אם עובדים במקומות ממוקשים, מקבלים כסף נוסף וכך גם עבור שעות נוספות. אנחנו עבדנו שעות רבות מאוד, כך שבכל נסיעה שנסעתי הרווחתי דולרים רבין. כל זה נכנס לקופה. בכסף שהרווחנו שילמנו עבור העלייה שלנו וקיימנו

את הבית המשותף. בבית היו לנו כבר הילדים הראשונים: דויד, נורית וגבריאל. התחלנו לטפל בעליה, כמובן באופן בלתי לגלי... בעזרת השליחים שלנו חיפשנו דרכים איך להגיע ארצה. בבית המשותף שלנו גרו כל השליחים שהיו מגיעים לנו יורק (נתן פלד, פיין וכו'). הפגישה שלנו אתם הוסיפה לנו הרבה מאוד. השגנו מעט מאוד סרטיפיקטים, איתם עלו החברות הראשונות ביניהן רוחמה, לאה ש. המשכנו לחפש דרכים. בינתיים עזרנו להשיג נשק לארוז את הנשק. קנינו מכונות. הדרכים לעלות ארצה היו שונות. אחד עלה כסטודנט, מישוהו אחר כאיש עסקים וכו'. כל אחד חיפש לו איזו שהיא דרך.

ש: איך הגעתם?

אדי: רותי עלתה לפני יחד עם חיים ויפה. הפטנט שלנו היה, שהיינו קונים כרטיס ליוון, היתה אוניה שהיתה נוסעת מניו יורק לים התיכון, עוצרת בחיפה, ומשם ליוון. אנחנו היינו קונים כרטיס כזה ובחיפה יורדים ונעלמים. אנשי ההגנה בחיפה היו דואגים לחברים שלנו. הרבה חברים שלנו ניצלו את הפטנט הזה עד אשר האמריקאים תפסו את זה. רותי עלתה כך עם תמר שהיתה בת 3 חודשים. האנגלים אז כבר הבינו את העסק, אבל תמר התחילה לבכות וחייל אנגלי נתן להם לרדת בחיפה. אני אישית ניסתי דרך אחרת. הלכתי לצירות הטורקית בניו יורק, ביקשתי ויזה לתורכיה לשם עסקים, היו בידי מכתבים של אבא שלי, שכמובן אני כתבתי אותם. ביקשתי טרנזיט ויזה דרך "פלשתיין". בחיפה נעלמתי. כך הגעתי ארצה ישר לקיבוץ ג' בראשון לציון.

ש: איזו שנה?

אדי: 1947 – לפני מלחמת השחרור. המחנה בראשון לציון לא אכזב אותנו כי ידענו למה אנחנו באים. ידענו שזה לפני ההתיישבות. אפילו התפללנו שישנם צריפים, שיש אוכל, שישנו מחסן בגדים. הדברים החומריים לא הפתיעו אותנו. בגלל הידע שלי בעבודת מתכת, התחלתי מיד לעבוד במפעל יחד עם אליהו, יעקב אשל ובירו בעבודות למען הצבא. רימוני יד וחלקים לסטנים. עבדנו איתנו עוד מספר חברים שהגיעו מארה"ב. אחר כך הגיעה מכונת היציקה הראשונה. קיבלנו עבודות שונות. למעשה הייתי עסוק בזה רוב הזמן.

ש: אתה הגעת לקיבוץ אחרי הוויכוחים והלבטים בקשר למקום ההתיישבות?

אדי: הוויכוחים כבר נגמרו. אני הגעתי כאשר מקום ההתיישבות שלנו בחצור היה כבר מוסכם. היו וויכוחים סביב שם המקום: יסעור, בניה וחצור. סיפרו לנו על הוויכוחים בקשר לגליל, לנגב וכו' אבל כאשר הגענו היה כבר לאחר הכל. אני הייתי בין האחרונים שהגיעו מארה"ב, כי הייתי בצוות החיסול של כל הרכוש שהיה לנו שם. כשהגעתי לראשון התחילו הנסיעות הלך וחזור מראשון לחצור. הדבר היחידי שזעזע אותי כאשר הגעתי לחצור ונכנסתי להנהלת החשבונות, היתה תמונתו של סטלין שהיתה תלויה שם. ברגע זה הייתי מוכן לארוז את החפצים ולעזוב את המקום!

ש: אתה בטוח שהיתה תמונה של סטלין תלויה באופן קבוע באיזה שהוא מוסד בקיבוץ?

אדי: אני בטוח בזה. בשבילי זה היה שוק גדול מאוד. לא אוהלים, לא תנאים חומריים – כל זה לא הפריע לי. מה שהפריע זה הסטליניזם.

ש: אני זוכרת את הוויכוחים. היו סטליניסטים, היו טרוצקיסטים והיו כאלו שהיו מוכנים להגן על ברית המועצות אבל לא קיבלו את פולחן האישיות. מה שאינני זוכרת זה, שתמונתו של סטלין היתה תלויה באיזה מקום בדרך קבע. אולי באירוע כלשהו.

אדי: הנהלת החשבונות היתה בחשמליה, שם ישב ברמה. מעל לשולחן שלו היתה תמונה גדולה של סטלין. אני גם זוכר שבפסח ב"סדר" הזכירו את מותו של סטלין ולא הזכירו את מותו של וויצמן. (הערת שרה אשל: וויצמן נפטר ב 1952 ואילו סטלין שבועיים לפני פסח 1953. יתכן שגם זה השפיע).

זה הכביד עלי מאוד ובוודאי גם על חברים אחרים. אנחנו בארה"ב שמענו על הנעשה בברית המועצות דברים שאולי כאן לא שמעו. לכן הגילויים של חרושצ'ב לא היו שוק עבורנו.

בזמן מלחמת השחרור הייתי בחצור בעמדת הלול. קיוויו שכמה תרגולות תפגענה ונכל לעשות קומזיץ. אבל זה לא קרה... בדרך כלל לא היו אירועים מיוחדים. הדבר הנורא קרה עם מותו של יק בכפר מנחם וזה היה קשה מאוד. היתה תקופה לא פשוטה. חפרנו עמדות. שמרנו. היו הפוגות ושוב התחדשו הקרבות. הייתי נהג של מרכז המשק – אברהם וייזל, די הרבה זמן. היו מעט חברים שהיה להם רישיון נהיגה. שמחתי להכיר אותנו וללמוד את בעיות המשק. יום אחד נשלחתי להביא את בלה ואריה מחיפה. הם עלו ארצה יותר מאוחר. הגענו עד לראשון אבל הדרך היתה סגורה. לא יכולנו לנסוע לחצור. חזרנו לתל אביב והתעכבנו מספר ימים אצל משפחת וייזל עד אשר הדרך נפתחה.

בתוך המלחמה החדר שלנו בצריף הארוך במחצבה נפגע מהפגזים המצריים. תמר היתה בפניו בחולון, כך שיכולתי להיות שקט. המצב החברתי בחצור היה טוב מאוד. אמנם לקח לנו הרבה זמן להתרגל לישראלים, לבולגרים, לכל ההבדלים בגישה הרעיונית והתרבותית. במיוחד הכבידו שיטות החינוך. לא הסכמנו לשיטות החינוך ובמיוחד הטיפול בתינוקות. המקלחת הקרה בחורף, המשטר החמור בקשר לביקורים אצל הילדים. לכולנו ולי הדבר הזה היה קשה מאוד, ואם חשבנו פעם על עזיבת הקיבוץ, הרי שזאת יכלה להיות אחת הסיבות. לישראלים היה הכל ברור. להם היו כל התשובות ואנחנו כאילו לא הבנו דבר. אנחנו לא היינו מסוגלים לבטא את העמדות שלנו, גם בגלל קשיי השפה. לקח לנו הרבה זמן להתגבר ולהסתגל. אחר כך חלו גם שינויים בכיוון העמדות שלנו, והיום יודעים שצדקנו. אבל בזמנו היה קשה לקבל את שיטות החינוך והיה קשה להיאבק על הגישה שלנו.

ש: אתה ידעת קצת עברית?

אדי: מעט מאוד. את הא"ב למדתי בגרמניה. ידעתי קצת לכתוב אבל לדבר – אף מילה. לעומת החברים מבוססון, שידעו את השפה היטב. לא היה אז אולפן וגם היינו עסוקים כל כך בעבודה. לא למדתי בשום קורס, וכך עד היום. כל מה שאני יודע זה מתוך לימוד עצמי. זה כמובן היה קושי בנוסף לקשיים רבים אחרים. אבל לא התרשמנו מהקשיים. ידענו מה אנחנו לוקחים על עצמנו. רצינו להוכיח לעצמנו שאנחנו די עקשניים בשביל להמשיך. היו גם רגעי ייאוש בגלל הכבדות מיותרות. למשל, ההגבלה על בולים למשלוח מכתבים להורים וכו'. מה שעזר לנו שהיינו קבוצה גדולה של אמריקאים ועודדנו אחד את השני. לאט לאט התחילו להיווצר קשרים והבנות בינינו לבין הישראלים והבולגרים, עד אשר נוצר קיבוץ אחד.

ש: לפני שנמשיך בחיים בקיבוץ, רציתי לדעת קצת יותר על החיים שלכם בקומונה ובהכשרה

אדי: בקומונה היו חיים אינטנסיביים מאוד לאלו שחיו בה וגם לאלו שהיו במרחקים: שליחויות, צבא וכו'. היתה לנו גזברות אחת. היינו שולחים את המשכורות שלנו לקופה. היה בית חם מאוד. הגשמוני חיי שיתוף כפי שחשבנו שנחיה בארץ. טיפלנו במשותף בתינוקות, המשכנו את חלומות הנעורים שלנו. היו חיי חברה טובים ועשירים. הרבה עזרו לנו השליחים מהארץ שהיו איתנו בקומונה. עבדנו קשה על מנת לשלם את עלייתנו ארצה. לא היו מוסדות שתמכו בנו.

כאשר פרצה המלחמה ואי אפשר היה לעלות ארצה, סוכם לחזור לפעילות תנועתית, נשלחתי לקליבלנד לעבוד בתעשייה הביטחונית. המעבידים שלי הצליחו לדחות את גיוסי לצבא עד אמצע 1945.

בקליבלנד רכשתי לי ולקיבוץ ידידים רבים כמו משפחת מורגנשטרן, הרי קגן ועוד. הקשרים נמשכים עד היום, דבר שעזר הרבה לקיבוץ ובמיוחד ל"אמן".

ש: זה בדיוק הרגע לחזור לחצור. אני מבינה שעבורך חצור ו"אמן" זה דבר אחד. מפעל חיים.

אדי: זה נכון. אם כי הייתי פעיל בתפקידים שונים, אבל העיקר "אמן". זה כלל את שרות השדה במסגרת "רווית". זה היה תפקיד חשוב ומעניין, אבל לי זה גם פתח אופקים חדשים של הכרת הארץ לאורכה ולרוחבה. הכרתי חקלאים צעירים ואת בעיות החקלאות בכלל. אני מבין שאת שואלת בסוף איך מסכמים את ארבעים שנות חצור. אינני יודע אם את תשובתי תרצי לפרסם. לצערי, לא הוגשם החלום ליצור אדם חדש וחברה חדשה. זה הרי היה החלום שלנו... הגשמוני הרבה דברים פחות חשובים. לא חלמנו על רמת חיים חומרית

גבוהה. האמריקאים באו מרמת חיים די סבירה. הבעיה לא היתה מכונית פרטית או דירה מרווחת. לא זה היה החלום.

ש: אינני יודעת אם אפשר להגשים חלום של שינוי אדם וחברה. בכל אופן כדאי לשאוף. אולי תוסיף כמה מילים על הרגשתך האישית

אדי: כן אני יכול לומר דברים אופטימיים מאוד. עם כניסתה של שרה לחיי המשפחתיים, חל שינוי מהותי בהרגשתי בקיבוץ. אני חי חיים טובים ומלאים. אנו חיים במשותף תוך הבנה מלאה את חיינו הקיבוציים והמשפחתיים. מטפלים במשותף, בנכדינו המפוזרים בארץ ובעולם. שנים עשר נכדים בברקאי, הרצליה וחול"ל.

דבר זה, כמובן, מקרין על יכולתי ופעילותי בקיבוץ.

ארכיון/קורות חיים חברים/ אדי כהן

ש. אתה עיברת את שם המשפחה שלך, תחילה זה היה נאידל ?

יוסף. זה באמת מעניין לספר על השם נאידל. לפני כשנה, נודע לי מחברה אחת שעובדת בהתאחדות עולי אמריקה, שהגיע מרצה בשם נאידל. רציתי לדעת אם יש איזה קשר משפחתי ביננו, כי השם הזה הוא לא כל כך נפוץ. בזמן האחרון אנחנו שומעים על פגישות בין קרובי משפחה שלא ידעו אחד על השני במשך שנים רבות. חשבתי אולי יתגלה לי איזה קרוב משפחה, שלא שמעתי עליו אף פעם. כתבתי אליו, הוא התקשר אלי טלפונית, שאלתי אותו אם הוא בא מפולין, כפי שבאו גא' הורי ? הוא אמר שכן. מפחתו מפולין, הוא בא מארצות הברית. שאלתי אותו אם גם בני משפחתו היו חייטים ? גם בני משפחתי היו חייטים בפולין, בקלץ. כנראה שהשם נאידל בא מהמילה מחט, ביידיש. (נדיל). כלומר, פועלי המחט. מתוך השיחה עם המרצה הנ"ל, התברר לי שאין ביננו קירבת משפחה. ש. - אתה נולדת בניו - יורק. כמה ילדים הייתם בבית ?

יוסף--אוי בן יחיד. אמא שלי נפטרה כשהייתי בן שנה וחצי. אבא שלי לא היה מוכן להתחתן שנית. אחיו התאלמן ונשארה בת, הוא התחתן עם אישה שהיו לה ילדים, הבת שלו מהנישואים הראשונים הרגישה עצמה בבית כמו עוזרת בית ולא כמו בת. היא גרה רוב הזמן אצל חסבתא. זה השפיע על אבא, לא להביא את חורגת הביתה. ש. - הוא לא התחתן עד הסוף ?

יוסף--הוא התחתן כשהייתי כבר בן 15. היה לה בן בגילי, מנישואים קודמים. גרתי עם בנה באותו בית, אבל לא היו ביננו שום קשרים. בקושי אמרנו שלום זה לזה. הייתי עסוק בלימודים, הייתי כבר בתנועה. אני אפילו לא זוכר את שמו. ש. - ואיך היו היחסים עם האם החורגת ?

יוסף--לא היו לנו יחסים מיוחדים. היא הכינה לנו אוכל, טיפלה בבית. אני הייתי מעט מאוד בבית. הם חיו יחד כעשר שנים וגם היא נפטרה. אבא גר הרבה שנים אצל אביו (הסבא שלי). אני הייתי אצל אחות אמי, הסבתא מצד אמא טיפלה בי. היא גרה יחד עם דודתי. אבא היה בא בחגים ולוקח אותי. ש. - ממה אמא נפטרה ?

יוסף--היו לה אבנים בכליות. היום, היו בודאי מצילים אותה. היא הייתה בת שלושים כשנפטרה. רק לפני זמן מה קיבלתי מדודתי תמונה מהמצבה של אמי, ושם היה כתוב שהיא הייתה בת שלושים במותה. אבא נפטר ארבע שנים אחרי שעליתי ארצה. כאשר הודיעו לי שאבא חולה מאוד ומאושפז, נסעתי לאה"ב, לבית החולים ואחרי כשבוע הוא נפטר. סיפרו לי שלפני שלוש שנים עבר ניתוח סרטן. הרופאים אמרו שהוא לא יחיה יותר משלוש שנים. לי לא כתבו על כל זה. אני כבר הגעתי אליו לפני מותו.

ש. - אבא ואמא שניהם הגיעו לאה"ב מפולין ? הם היו נשואים לפני זה ?

יוסף--אמא הגיעה מאותו מקום. מקלץ. אבל המשפחה של אבא נסעה תחילה לאנגליה ועד היום אני לא יודע מדוע היו באנגליה. מאנגליה עברו לקליפורניה. לסן פרנציסקו. הנו היו שם בזמן שהייתה רעידת אדמה. ואז הם עברו לניו יורק. שם הם פגשו קרובים שלהם שהגיעו מקלץ. שם הוא פגש את אמי שהיא בת דודה שלו. הם התחתנו בניו יורק.

לא התעניינתי הרבה בקשרי המשפחה, הייתי עסוק בבית הספר ובתנועה. רק כאשר התחילו הבעיות הבריאותיות שלי, התברר לי שישנן סיבות גנטיות לכך. תחילה חיפשו סיבות שונות. אבל לא גילו שום מחלה. לבסוף, אמר לי מומחה לענין, שמנישואי קרובים עלולים ליצור בעיות בריאותיות לכ 7%. וזה על סמך מחקר שנעשה. ואני כלול ב 7%, האלו. זה כבר כעשרים שנה שאני מתקשה בכתיבה, והיה לי כתב יד יפה. כל הבדיקות שעשו לי. לב, דם, עינים, לא גילו דבר. והיום המסקנה היא שהסיבה היא בכך שהורי היו בני דוד. המצב הולך ומתדרדר ואין מה לעשות.

ש. מה אתה יודע על משפחות הורייך? מה הם עשו, מה קרה להם במשך השנים.
יוסף—אני לא יודע שום דבר. רק שהיו בפולין ושעבדו בחייסות. הם לא היו כל כך דתיים. פני הבר מיצווה שלי הלכתי עם אבא לבית הכנסת וקצת גם אחרי זה. בבית שלי הסכים שלי שמרו על כשר. על ההבדלה בין מאכלי בשר וחלב.

ש. אתה היית כל השנים בניו-יורק? מה ואיפה למדת? למדת גם עברית?
יוסף—גמרתי תיכון בניו-יורק ואחר כך למדתי עוד שנתים בקולג'. בימים ההם על מנת להקבל בקולג' צריך היה שיהיו לך ציונים טובים. ואני התקבלתי. אבל חברי התנועה לא הלכו עד הסוף, ואני באמת לא המשכתי. למרות שהאעניינתי אז מאוד בלימודי הכימיה, אפילו כתבתי איזו עבודה על מלחמה בעזרת נשק כימי...
ש—זה דוקא אקטואלי מאוד בימינו.

יוסף—יום אחד, זמן מה אחרי שהגענו ארצה, פגשתי את מאיר יערי, בירושלים. הוא התעניין בתנועה האמריקאית. תוך כדי דברים, אמרתי לו שאנחנו עזבנו את הלימודים באמצע. והוא אמר: טוב עשיתם!

ש—אתה הגעת לתנועה בגיל 15. מה הייתה הסיבה שהצטרפת לתנועה?
יוסף—לא רחוק ממקום מגורי הייתה חנות שבעלי החנות עזבו אותה. החנות הייתה ריקה. יום אחד שמעתי דעם. אני רואה שישנם שם צעירים רבים, רוקדים ושרים. הסתכלתי פנימה וראיתי שם חברים מבית הספר שלי. אני באמת חיפשתי חברה.

ש—זה היה ב 1938, אחר כך היית בהכשרה?
יוסף—הייתי מדריך בתנועה, אחרי שנה בהכשרה התחילה המלחמה. היה חוק שמי שעובד בחקלאות הוא האחרון בהתגייסות לצבא. יהודה סלע עבד בתרנגולות, כשהוא גויס עבדתי במקומו, אחר כך גויסתי גם אני. זה היה ב 1941. הייתי בחיל האוויר. הייתי בקורס. מי שהצטיין עבר לראדר. זה חייב לעבור עוד קורס. שמחתי מאוד ללכת לכל קורס שהזדמן. לא מיהרתי ללכת לאירופה. כך עברתי קורס של ראדר בפלורידה. אחרי כמה חודשים עברנו עוד קורס באנגליה, אחר כך היינו בטוניס, באיטליה וכו' היה נהוג שלאחר מספר מסויים של ימי לימוד, אפשר היה לחזור לארץ ממנה באת. אני חזרתי לפלורידה. כל המלונות היו תפוסים על ידי הצבא, אלו היו בתי הבראה לחיילים. אחרי כמה שבועות עברתי לבית ספר של חיל האוויר בקליפורניה. היינו שם כמדריכים. הייתי כבר קצין ויכולתי לגור בעיר. שם גרתי יחד עם חנה.

ש. שם פגשת את חנה, או נפגשתם בתנועה?
יוסף—היינו יחד בהכשרה, בניו ג'רסי. כשהינו בקליפורניה, חנה הייתה כבר בהיריון עם נורית. הלכנו להתחתן בחתונה אזרחית, בבית המשפט המקומי. באנו להרשם ושם שאלו אותי אם יש לי טבעת. כמובן שלא הייתה לי, הם מצאו טבעת אצל אחת הפקידות. אחד כך נשאלתי אם יש לי חברים, עדיס. לא היו לי. והם לקחו כמה אנשים מהמשרד כעדיס. זה היה ב 1945. כמה חודשים לפני גמר המלחמה. משם נסענו לניו-יורק. שם נולדה נורית. היינו בבית המשותף של הקיבוץ. שם כבר היה דויד של סילביה ויצחק.

3) וגם גבריאלי. אמנם הייתה החלטה שלא יהיו לנו ילדים עד לעליה ארצה. לכן היוגם חברים שעזבו את ההכשרה. אבל בינתיים הזמן נמשך וכבר היו לנו שלושה ילדים. כאשר עלינו,

ש.- בת כמה הייתה נורית כאשר עליתם ארצה?

יוסף--נורית הייתה בת תשעה חודשים.

ש.- עליתם באופן ליגלי?

יוסף.-רצינו לחסוך סרטיפקטים. אני יכולתי לעלות כחייל משוחרר לטכניון בחיפה. היינו מספר חברים שעלינו כך. היה ברור בטכניון מה הכונה שלנו. חנה ונורית הגיעו לקיבוץ בראשון לציון ואני נשארתי בטכניון כאילו ללימודים. היו שם עוד כמה חברים שלנו. בטכניון לא ידעו מה לעשות אתנו. הם הקימו קורס של נגרות. למדנו נגרות באופן "תאורטי", כי לא היתה להם נגריה. גרתי בחיפה, בקרית ביאליק מעל לחצי שנה, בשבתות הייתי בא לקיבוץ ג' בראשון. לאחר כחצי שנה הלכתי לקוסול האמריקאי ואמרנו לו שאנחנו נשארים בקיבוץ. הם לא עשו לנו עניין. עבדו בשגרירות מספר ערבים, הם לא היו כל כך מרוצים מהסידור הזה, היו לא מעט עולים שנשארו בארץ בדרך זו. והערבים לא יכלו לעשות דבר נגד זה.

כך נשארתי בקיבוץ, הייתי עסוק מאוד בהקלטות בחיי הקיבוץ והארץ. רק כאשר הילדים שלנו גדלו התחלתי להתעניין קצת בהיסטוריה המשפחתית שלי. כתבתי מכתבים לקרובי המשפחה, שאלתי, למשל מדוע הגיעו הסבים שלי (מצד אבא) לאנגליה. אף אחד לא ידע דבר. הם גם לא התענינו. רבים מבני גילי, כבר הקימו משפחות, היו להם עניינים משלהם. אין גם קשרים ביניהם. צילצלתי לבני דודים שלי, רציתי להבין איך זה שהם אינם יודעים אחד מהשני. הם גרים באותה עיר. עד היום אינני מבין את זה. כשביקרנו בארצות הברית, היינו בברוקלין, אצל בן דוד שלי, שהייתי בקשר איתו, שם התברר לי שבברוקלין באותה שכונה, גרים האח והאחות שלו, ואין לו כל קשר איתם. הם כולם באו מאירפה, מאותו מקום, מה קרה?!

ש. אמריקה...

יוסף- כאשר הייתי בצבא באנגליה, בטונים, בכל מקום הייתי מתעניין בקהילה היהודית. זה היה חשוב לי.

ש. אחרי הטכניון הגעת לראשון. במה עבדת?

יוסף-פעם ישבנו באומן, וכל אחד סיפר מה הוא עשה בקיבוץ. ואז אמרתי, אני עשיתי יותר דברים. הייתי חצרן בתי ילדים, הייתי התברואן הראשון בקיבוץ וכו'. ש. נחזור לראשון. 1946. הגעת מהטכניון, במה עבדת?

יוסף- עבדתי בנגריה. אחר כך הייתי בין הראשונים שעלו לחצור. עבדתי עם יהודה אלעזר בקומביין. עבדנו בצד השני של המחנה הצבאי. גרנו בבית האריזה. בזמן המלחמה הייתי בקבוצה שיצאה על יד נגבה.

ש. בשלט ששם נפל ג' יברי?

יוסף- כן. אחרי מלחמת השיחרור, נקראנו מספר חברים בקשר לשיבוץ שלנו בצבא, בהתאם למקצועות שלנו. אני התייצבתי בחיל האוויר (על יד לוד). אמרו לי שבכוף הזמן יקראו לי. כעבור מספר שבועות זימנו אותי לפגישה אס אדם לבוש אזרחי, לפי המבטא שלו הבנתי שהוא בא מאנגליה, הוא הבין במה עסקתי, הסביר את זה לקצין הישראלי, הקצין אמר שיצרפו אותי לחיל האוויר, אבל בינתיים אין להם תפקיד מסוים בהתאם להתמחותי.. אמרתי להם שאני חבר קיבוץ, ואני מוכן במסגרת המילואים לעשות את כל מה שידרש. כך חזרתי הביתה. הייתי מתייב למילואים פעם בשנה, לשמירה וכו'. הייתי בסרפנד, ביפו, בחיל האוויר בתל-נוף. הייתי גם בדרום, ליד באר שבע. הייתי במחנה בחפץ חיים, שם עשו ניסיונות שונים בראדאר. היה שם בית ספר לראדאר. כל מי שהיה שם היו הרבה יותר צעירים ממני. יכולתי להיות אבא שלהם. הם העבירו

הוראות שונות בעברית. ניגשתי למפקד ואמרתי לו: אני יודע עברית, אבל העברית הזאת היא קצת שונה. אני חושב שאני לא צריך להיות כאן. הוא אמר לי: אתה צודק. הייתי גם בשדה התעופה על יד הרצליה. רצו להקים שם בסיס לבלונים לשמור על תל-אביב. זה כמובן לא יצא לפועל. מה זה היום הגנה ע"י בלונים? הייתי גם על יד אילת. על יד הנמל הישן יש מחנה של הצמ. על יד ההר, היינו שם שלושה חברים. ההוראה הייתה להשקיף על ירדן. היה לנו הרבה זמן פנוי, טילנו בעיר. בזה הסתיים "השירות שלי בחיל האוויר..."

ש. אמרת שידעת עברית. למדת באה'ב?

יוסף - למדנו קצת תורה. ידעתי מעט מאוד עברית. זאת הייתה כעין הלצה, כאשר אמרתי למפקד בחפץ חיים שהעברית שלי אחרת משלהם.

ש. מתי התחלת לעבוד באומן?

יוסף- באומן אני עובד מעל ל 35 שנה. החלפתי את מאיר ברוית, עוד המשכתי לעסוק קצת בתברואה, ואתרי כשנה קיבלתי אחראיות על המחסן באומן. כ 16 שנה עסקתי בזה. היום אני עובד בהרכבה. אינני מעורב במה שנעשה. אני מצטער שלא למדתי מאבא שלי חייטות. יכולתי אולי להואיל יותר במתפרה שלנו, "לטף".

ש. אני מבינה שמבחינה בריאותית יש לך קשיים רבים.

יוסף- קשה מאוד. אפילו בכלבו או בקופה קשה לי לחתום את שמי. הילדים קנו לי מכונת כתיבה. הם משתדלים לעזור לי בגינה. וכו' ש. מהם יש לך נחת.

יוסף- זה נכון. יש לי מזל שכל הילדים שלנו, כאן, בקיבוץ. פעם דיברתי עם חבר וסיפרתי לו על הקשיים שלי, והוא אמר לי, אתה צריך להיות מאושר שיש לך ילדים טובים. זה נכון, אבל התיפקוד היום יומי מכביד מאוד. ואין סיכוי שזה יהיה יותר טוב, להיפך.

ש. אנחנו לא כל כך ערוכים למצבים כאלו.

יוסף-- מי חשב פעם על זיקנה ועל מחלות. טוב שסידרו הסעה מהמיפעל לחדר האוכל או האפשרות שהחצרן יביא את המצרכים שאני לוקח בכלבו. ישנם הרבה דברים שלא תוכננו למצבים כאלו. עכשיו משנים קצת, אבל לנו ישנה לא רק בעיה של מרחקים, אלא גם של טופוגרפיה. העליות והירידות.

ש. פעם חשבנו שזה יפה. רבים חשבו שגם חדר האוכל צריך להיות על הגיבעה.

יוסף. -זה גם עכשיו יפה. לא מזמן כתבתי לידיד שלי, שלפני ארבעים שנה אף אחד מאתנו לא חשב על בכעיות של גיל שבעים. ישנה ועדת ותיקים, היא פועלת יפה, ישנם טיולים, פגישות מסיבות, אבל ישנם דברים קטנים של היום יום.

למזלנו יש לנו כאן שלושה ילדים, שבעה נכדים. נפגשים כלילות שבת. לפעמים 15 נפשות.

ש. טוב שישנם רגעים משמחים, על דברים אחרים כנראה שאין לנו שליטה.

20.2.91

הילל לסטר (ראינה : שרה אשל)

ש. נולדת בארצות הברית, מתי ?

הילל - נולדתי בקליבלנד אוהיו, ב1921.

ההורים לא נולדו בארצות הברית

אמא הגיעה מקניגסברג ואבא מגליציה. אינני זוכר מתי הגיעו לאה'ב.

הם הגיעו קודם לקנדה. לאה'ב הגיעו אולי לפני כ 70 שנה. יש לי עוד שלושה

אחים, כולנו נולדנו באה'ב.

ש. ספר קצת על הבית, על ימי הנעורים שלך. סימת תיכון בקליבלנד ?

הילל - למדתי בקליבלנד, שנה אחת למדתי באוניברסיטה בקליפורניה, חזרתי

לקליבלנד וקיבלתי את התואר הראשון בהיסטוריה ומדעי המדינה. מיד אחרי

זה התגייסתי לצבא. ב1942.

ש. הייתה חובה להתגייס ?

הילל - הייתה מלחמה, הייתה חובת גיוס. אולי היו מגייסים אותי חודש לפני

זה, אבל נתנו לי לסיים את הלימודים.

ש. היית חבר תנועה ?

הילל - כן, הייתי בתנועה מגיל חמש עשרה.

ש. היה קן גדול בקליבלנד ?

הילל - היו תקופות שונות, פעם הגיע הקן למאה חמישים חניכים. בדרך כלל

היה קן די קטן.

ש. איפה היית בתקופת המלחמה ?

הילל - הייתי בצבא עד 45. רוב הזמן באה'ב. במקומות שונים, בסביבת דנבר,

(קולורדו). אחר כך, קרוב לסוף המלחמה, לפני ההתקפה האחרונה והתקפת הנגד

(חורף 44), העבירו הרבה חיילים מחילות שונים לחיל הרגלים.

נתנו להם אימון מזורז של כשישה שבועות, ושלחו אותם לאירופה. כך הגעתי

גם אני לאירופה. בפברואר 45, היינו זמן מה בצרפת, בסטרסבורג, חיכינו

שם ובערך באמצע מרץ הגענו לחזית בגרמניה הייתי שם מאמצע מרץ עד

ל 10 באפריל. פחות מחודש. נפצעתי ברגל השמאלית, היו הרבה רסיסים מכדור

ומביתון, כי תפסתי מחסה מאחורי איזה שהוא קיר (של בונקר גרמני). יכול

להיות שחטפתי רסיסים ממרגמה, בכל אופן שכבתי כמה חודשים בבתי חולים

שונים. הפצועים הועברו לבית חולים צבאי קרוב לחזית ואחרי טיפול ראשוני

שלחו אותי לבית חולים רציני בסביבות פריס. היות ולא הייתה פגיעה בעצב,

נשארה הרגל שלימה. היה אמנם צורך להוציא את כל השריר וכל החלקים המזוהמים.

אחרי שתפרו את הפצעים, העבירו עור מחלקים שונים בגוף לאיחוי הפצעים

ברגל. אחר כך שלחו אותי הביתה. רק באוניה התחלתי קצת ללכת. נשלחתי

באוניה של חיל הרפואה. הגעתי לקונטאקי, לבית חולים, (בית הבראה).

ש. אני מבינה שאתה מקבל פיצויים עד עכשיו.
הילל - כן, הם קבעו לי 30 נכות. אבל אני מרגיש די בסדר.
ש. באיזה חיל שירתת לפני שנשלחת לחיל הרגלים ?
הייתי ביחידת ציוד שהייתה קשורה לחיל האויר. רוב הזמן הייתי בשדה התעופה,
בבסיס צבאי גדול בסביבת דנבר. זה הוא חיל אספקה ש^לחיל האויר.
ש. כשהבראת חזרת לתנועה, לקן בקליבלנד או להכשרה ?
הילל - מגיל 18 לא היה לי קשר לתנועה. הקן בקליבלנד התפרק. (בערך 39)..
כל זמן המלחמה לא היה לי כל קשר לחברים מהתנועה. אחרי המלחמה גרתי בניו
יורק. עוד בזמן המלחמה התחתנתי עם בלה, וגרנו יחד בקולורדו. קיבלתי
רשות מהצבא לגור מחוץ למחנה. הייתה לנו דירה. אחרי המלחמה נסענו לניו
יורק. שם המשכתי בלימודים למדתי הוראה וקיבלתי תואר שני. בניו יורק
היה לנו כבר קשר עם חברים מהתנועה. יצחק קסילביה, אדי ורתי ג'. הם
היו שיכים לקיבוץ ג' אמריקאי. אני הייתי צריך, לפי הגיל שלי להצטרף
לקיבוץ ד. אבל היו לנו חברים בג' הם הציעו לנו להצטרף אליהם. אדי ורתי
היו במשך כמה שנים מדריכים בקליבלנד. משם הכרנו גם את חנה ש.
ש. אבל לא הייתם בהכשרה שלהם ?
הילל - לא היינו בהכשרה. עלינו ארצה בסוף 47.

ש. אריה כבר היה.

הילל. - כן הוא היה כבר בן שנה או שנה וחצי. רצינו לבוא תיכף אחרי המלחמה,
אבל זה לא התדר. האמריקאים שהגיעו לפנינו, באו כצוות באוניות המעפילים.
השליחים הציעו לנו לא לעלות בדרך זו עם תינוק קטן. והייתה סכנה ממשית
שנשלח לקפיסין לתקופה די ממושכת. נאלצנו לחכות להזדמנות יותר טובה.
לבסוף הייתה הזדמנות לנסוע באוניה, כאילו לבירות, וזה כנראה סודר
מראש שנרד בחיפה. אני מתאר לי שהקצינים באוניה עשו זאת לא רק מאהבת
ישראל. כמובן היה חשש שניתפס ונשלח לקפריסין, ראבל היה גם סיכוי סביר
שנגיע בשלום לחיפה ונרד שם. בחיפה באו לקבל אותנו חברים מחזור. אמנם
בדרך לחזור ירו על האוטובוס שלנו...

ש. אתם הגעתם ישר לחזור, לא עברתם את ראשון לציון ?

הילל - רוב הקיבוץ היה כבר בחזור.

ש. לפני שנעבור למפגש שלכם עם הקיבוץ בחזור נחזור לבית ההורים שלך בקליבלנד
במה עסקו ההורים שלך? איזה בית זה היה, דתי מסורתי, ציוני ?
הילל - בילדותי היתה לאבא חנות קטנה של כל מיני דברים, כמו ממתקים,
סנדוויצ'ים, סיגריות וכו'. אחר כך אבא היו סוכן ביטוח. אמא טיפלה בבית.
כשהייתי יותר מבוגר היא עברה בבית החולים. כעזרה. הבית לא היה דתי
לא מסורתי. לא ציוני. רחוק מכל זה. להורי היו דעות ליברליות (מבחינה
מסוימת מתבוללים. אבא קרא את הפורסט. לפעמים דיברו בבית יידיש.

תמיד גרנו בסביבה יהודית. היה על ידינו בית כנסת אורטודוקסי. אבל ההורים לא הלכו אף פעם לבית הכנסת. יש לי שלושה אחים מבוגרים. היו ביננו יחסים מצוינים, בעיקר עם האח הקצת בוגר ממני, אני הצעיר ביותר במשפחה.

ש. הקשרים נמשכו במשך כל השנים?

הילל - לא. מגיל 18 נפסקו הקשרים. האחים התפזרו, כל אחד למקום אחר. אח אחד נשאר בקליבלנד. הוא רוקח. יש לו בית מרקחת. שני האחים היותר בוגרים, אחד עובד כל הזמן בושינגטון. במשרד החוץ. בחור משכיל, פיקח, היה מרצה באוניברסיטאות, קיבל דוקטורט בדיפלומטיה, היה עתונאי עצמאי. מגיל 18 התחיל לפרסם מאמרים בעיתון. אח'כ קיבל את העבודה במשרד החוץ ומאז הוא עובד שם. אח אחר, קיבל תואר שני בסוציאלוגיה, היה מרצה באוניברסיטה, אבל הוא שירת בצבא ובזמן של מלחמת קוריה שירת כקצין במילואים ואחרי מלחמת קוריה החליט להשאר בצבא הקבע. יכולים להשתחרר מהצבא אחרי 25 שנים ולקבל חלק מהפנסיה או אחרי 30 שנה ולקבל את מלוא הפנסיה. הוא החליט להשאר, התנאים היו טובים. אני תושב שהוא גמר כרב סרן, בחיל האוויר, בעיקר במודיעין. אחר כך המשיך כמרצה לסוציאלוגיה. שני האחים התנצרו.

ש. התנצרו מבחינה אידיאולוגית או עקב נישואים?

הם התנצרו לפני שהתחתנו. רק אחר כך התחתנו עם נשים נוצריות. אני חושב שהייתה השפעה של אחד על השני, הם התנצרו כמעט באותו זמן.

ש. האח הבוגר ביותר בקליבלנד לא התנצר, יש ביניהם קשרים?

הילל - הקשרים נותקו. לא שקרה מה שהוא ביניהם. פשוט אין יחסים. יש קצת קשר בין האחים הנוצרים, לי אין קשר עם אף אחד. לא כותבים. בודאי מבחינה ריגשית יש קשר, אבל באופן מעשי אין מגע.

ש. ההורים נפטרו לפני שהאחים התנצרו?

הילל - הם היו אז עדיין בחיים. אני חושב שלא הייתה להם שום התייחסות לעניין. אני לא יודע איך זה קרה, כי לאמא שלי היה מאוד חשוב שיהיה לנו בית חם, ושהיו יחסים קרובים ביננו. אבל זה היה כשהינו קטנים, כשהתבגרנו כל אחד הלך לפי דרכו ונותק הקשר.

ש. אם כן, איך זה בבית כל כך רחוק מיהדות, ליברלי, כמעט מתבולל, הגעת דוקא להשומר הצעיר, לתנועה הציונית, לעליה ארצה?

הילל - זה היה בהשפעת חבר טוב שלי. זה היה חבר ללימודים. הוא היה בתנועה, תמיד התווכחו בשאלות פוליטיות, כך התקרבות לציונות ולתנועה. הוא אמנם לא עלה ארצה. אבל הוא ציוני טוב.

ש. בסופו של דבר אתה, בלה ואריה הגעתם לחצור. לבית האריזה?

הילל - היה בית אריזה היו כבר בית ילדים, צריף של חדר האוכל, חדר קריאה על הגיבעה. היו כמה צריפים ואוהלים. בשנה הראשונה גרנו באוהל.

ש. זה היה קצת שונה מאמריקה. אמנם לא קפריסין, אבל מה שהוא קשה. הייתם מוכנים לזה?

הילל - היינו מוכנים, מבחינה נפשית לקשים, אבל לא ידענו בדיוק כמה זה מתבטא. זה היה רחוק מהפלקטים של קרן הקימת. לי היה קשה בעבודה. לא הייתי רגיל לעבודה פיזית. בלה הסתגלה יותר מהר. בזמן הראשון עבדתי בבנין.

לפריע לי מאוד שלא ידעתי את השפה. לפני שעליתי ארצה לקחתי באוניברסיטה כמה קורסים בעברית. זה קצת עזר לי. זה נתן לי בסיס בדיקדוק. אבל לדבר היה קשה.

ש. ולא היו אז אולפן. או עזרה כל שהיא בלימוד השפה?²
הילל-. לא היה שום דבר כזה. זה היה קצת שנה לפני המלחמה ולא היה ראש לדברים כאלו. רק אחר כך היה איזה קורס של שבועים. היתר למדתי בעצמי. ש. חברים אמריקאים אמרו לי שהפריע להם ה"סטליניזם" של הקיבוץ (אני אמנם אינני חושבת שהקיבוץ ככלל היה סטליניסטי ("), לך זה הפריע?
הילל - אני לא הרגשתי בזה; לי בכל אופן זה לא הפריע. מה שהפריע לי זה שההשקפה שלי הייתה מזיגה בין הרעיון של הקומוניזם והגישה הליברלית של זכויות האדם. בשיחות שניהלתי עם חברים בקיבוץ הרגשתי שהיה להם קשה לקבל את דעותי.

ש. מה שהפריע לך היה סגנון החיים שלא תאם את גישתך הליברלית?
הילל - לא הדברים הממשיים אלא, הגישה הליברלית של חופש הדיבור, החופש להתארגנות, חופש דעות, דת.

ש. טוב, ככה עברו להן 43-44 שנות חיים בקיבוץ. אתה מסוגל לעשות איזה שהוא סיכום ביניים?³

הילל-. על רגל אחת?

ש. ונקנתי שגם הרגל השניה בסדר, בכל אופן מה אתה חושב על היותיך?
הילל -- נדמה לי שקימת נטיה בתנועה הקיבוצית ללכת בכיוון של המושב. מושב שיתופי. בשנים האחרונות זהו הכיוון.

ש. זה מסתדר טוב עם ההשקפה שלך על קומוניזם ליברלי?
הילל - לא. זה לא תואם את הגישה שלי. אני מעדיף קיבוץ. גם מבחינה כלכלית משקית הקיבוץ עדיף. יותר רצוי. אבל לפי מה שאני רואה באופן, זה הולך לכיוון אחר. יש ספק אם בעתיד ישארו הרבה קיבוצים, שאנחנו נוכל לקרוא להם קיבוצים במובן המקובל.

ש. אתה מצטער על השינויים שחלו בחיי הקיבוץ? הם לא היו בכיוון של יותר זכויות לחבר?⁴

הילל- לא. הייתי מעדיף שזה ישאר בצורה יותר קיבוצית. כמו שהיה. אבל מי שיקבע, זה הדור הצעיר. ויכול להיות שמה שאני רואה בעתיד, זה לא מוכרח להתגשם כך, לא כל נטיה אפשרית מתגשמת. ישנם שינויים, זיגזגים.

ברור שהאנשים שיחיו בקיבוץ יקבעו את צורת החיים הרצויה להם.
ש. מה שרציתי להבין הוא, האם הגישה שלך על קומוניזם ליברלי נראה לך שזה בעצם מה שהצעירים שלנו רוצים?

הילל - אני התכוונתי לסוציאליזם עם פנים אנושיות, זה לא סותר את הרצון שלי שהקיבוץ ימשיך להיות יחידה כלכלית חברתית. אינני מבין בדיוק מה הצעירים שלנו רוצים. הרקע שלי ושלם שונה. אינני יודע באיזה מידה אני מבין את האקלים האינטלקטואלי בו חיים וצעירים שלנו. מה הם לומדים, מה

הם חושבים. הקיבוץ הוא במונחן מסויים אי בודד. לי יש קצת בעיה עם הדמוקרטיה הקיבוצית. אתה יכול להצביע רק בעד הצעה אחת. ואם ישנן עשר הצעות לעשרה תפקידים, אתה יכול לבחור את א' לתפקיד א' או ב' או ג'. אבל זה תמיד ישאר במסגרת שביררה וקבעה ועדת המינויים. והרבה לא נשאר לך לעשות. אותו הדבר לגבי התקציב, חברים שנקבעו לתפקידים מסוימים, מבינים את העניין, מביאים לשיחה הצעת תקציב אחת, לפי שיטה מסוימת, אין שתי הצעות או שתי שיטות, יש תיקונים בתוך/במסגרת מסוימת. כל זה לא נראה לי כל כך דמוקרטי. לפעמים אני חושב שאולי זה לא כל כך חשוב, אבל לפעמים זה מפריע לי ואני חושב שאולי זה מביא אנשים להיות קצת ציניים, כי הם מרגישים שלמעשה הם אינם קובעים הרבה בדרך קבלת ההחלטות.